DOI: 10.11649/abs.2017.009

Юры Гардзееў

Ягелонскі ўніверсітэт

Кракаў

hardzieju@gmail.com

Урбананімічны дыскурс у постсавецкай Беларусі

Гістарычны феномен таталітарызму XX ст. з'яўляецца прадметам шматлікіх даследаванняў. Тэарэтычная думка разглядае яго не толькі ў якасці сацыяльнага працэсу, разнавіднасці палітычнай сістэмы ці формы палітычнага ўладкавання, але і маштабнага пранікнення ўлады ў жыццё грамадства і асобы, імкнення да ўсеабдымнага дзяржаўнага кантролю. Мэта гэтай утапічнай па сутнасці тэхналогіі ўпарадкавання грамадскага жыцця (Найдорф, б. д.) заключалася ў адмаўленні мінулага і ажыццяўленні праекту "светлай будучыні". Важная роля ў пабудове новага грамадскага ладу адводзілася ідэалагічнай дактрыне, якая мела легітымаваць рэжым, выходзячы новага чалавека шляхам уніфікацыі, рэгламентавання яго паводзін, растварэння індывіда ў грамадстве і яго дэперсаніфікацыі.

Праводзячы аналогію з выказаннем Дамініка Кола аб тым, што "царква перажыла Ісуса Хрыста, а камунізм Леніна" (Кола, 2001, с. 90), можна згадзіцца са сцвярджаннем, што таталітарныя рэжымы адышлі ў нябыт, але іх спадчына засталася. Наступствы ідэалагічных эксперыментаў дагэтуль адчувальна адбіваюцца на постсавецкай прасторы гучным рэхам у розных плоскасцях і сферах грамадскага жыцця. У вір мадэлявання ідэальнага сацыялістычнага грамадскага ладу была ўключана прастора горада, якая, будучы плоскасцю здзяйснення ўтопіі, успрымалася як дзейны інструмент радыкальнага перайначвання існуючай рэчаіснасці (Іконников, 2001, с. 9; Ластоўскі, б. д.-а).

Гарадская прастора з'яўляецца аб'ектам вывучэння розных навуковых дысцыплін, кожная з якіх выбірае свой метадалагічны інструментарый, кары-

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2017.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

стаецца, такім чынам, акрэсленым тэрміналагічным "слэнгам". Пытанне, якое непазбежна ўзнікае пры роздуме над соцыякультурным феноменам горада, датычыцца спосабаў разумення і прачытання яго форм. Не будзе залішне адзначыць, што прастору горада, якая сфарміравалася ў выніку працяглых, шматвяковых соцыякультурных працэсаў, трэба трактаваць не толькі ў катэгорыях аб'екта навуковых назіранняў, але таксама ў якасці важнай крыніцы вывучэння і спасціжэння гісторыі горада. Не выпадкова, пачынаючы з XIX ст., горад успрымаецца як тэкст і знакава-сімвалічная сістэма (Турома, 2009), носьбіт і транслятар культурнай інфармацыі. Акрамя таго горад – гэта сістэма асабістых і групавых сувязей і ўзаемадзеянняў, а таксама свет матэрыяльных каштоўнасцей.

Як відаць, тэкст горада вылучаецца складанасцю і шматграннасцю. У яго прасторы запісана мінулае, якое спалучаецца з сучаснасцю. Мабыць па гэтай прычыне, як правіла, у мэтах лепшага разумення горада ўвага даследчыкаў акцэнтуюцца на аналізе горадабудаўнічых маркераў, эвалюцыі планіровачнага павуціння і аблічча горада, захаваных архітэктурных помнікаў. Публічная прастора горада валодае таксама іншымі кампанентамі ідэнтычнасці. Да іх ліку адносяцца скульптурныя помнікі, памятныя дошкі ці найменні шматлікіх аб'ектаў (Мезенко, 2003, с. 284). Канечне, усе памянёныя модусы перапляталіся паміж сабой, ствараючы культурны кантэкст гарадской прасторы.

Здзяйсненне маштабных горадабудаўнічых праектаў савецкіх часоў, накіраваных на перакройванне гарадской тканіны, з'яўлялася сведчаннем яе інструменталізацыі. Новае мастацка-архітэктурнае напаўненне, узвядзенне шматкіламетровых праспектаў, вялізных плошчаў з трыбунамі, манументальна-пампезных збудаванняў (Осмоловский, 1950, с. 20) мела спрыяць ідэалагізацыі грамадства, складванню вобраза новай рэчаіснасці, фарміраваць новыя псіхалагічныя ўстаноўкі жыхароў горада. На думку П'ера Бурдзье, гэтакім чынам "сімвалічная ўлада" навязвала акрэсленае бачанне свету (Бурдье, 2007, с. 95).

Аналіз тэксту беларускага горада дазваляе прасачыць заканамерную залежнасць паміж наяўнасцю яго аўтэнтычных элементаў (гаворка ідзе пра старадаўнюю забудову ці гістарычныя назвы вуліц) і ідэнтычнасцю чалавека. Выпаданне тых ці іншых культурных маркераў, горадабудаўнічае пераасэнсаванне, маштабныя змены тапанімічнай наменклатуры аўтаматычна спрычыняліся да новай якасці ўспрымання горада. Адсюль вобраз сацыялістычнага горада, які складаўся з ідэалагічна абумоўленых сімвалічных значэнняў, меў вызначаць светапогляд гараджан (Ластоўскі, Казакевіч, & Балачкайце, 2010, с. 258).

Дваццатае стагоддзе з'яўляецца яскравым прыкладам таго, як ідэалагічныя канструкцыі ўцягвалі прастору горада ў працэс стварэння архітэктурнай ці тапанімічнай утопіі (Иконников, 2001, с. 10), насычалі яе абстрактнымі, ідэалагічна афарбаванымі маркерамі, новымі топасамі гістарычнай памяці, заданне якіх

заклучалася ў рэпрэзентаванні і легітымаванні камуністычнага ладу. Адсюль гораду была ўласціва не толькі прасторавая фізічнасць ці сімвалічнасць. Яму адводзілася роля сховішча і рэтранслятара культурных норм і каштоўнасцей сацыялістычнага грамадства.

Эфект вырывання чалавека з плыні часу, з фізічнай і сімвалічнай адчувальнасці горада дасягаўся рознымі шляхамі, у першую чаргу за кошт слова, г.зн. імёнаў вуліц і плошчаў. Назвы ўнутрыгарадскіх аб'ектаў – гэта не толькі лінгвістычныя адзінкі. З перспектывы ідэалогіі, якая існуе і рэалізуецца між іншым праз моўны кантэкст, урбананімы разглядаюцца ў якасці кампанентаў гарадской прасторы, якія, укараняючыся ў масавую свядомасць, уплываюць на ўяўленні, каштоўнасці і нормы паводзін людзей. Мабыць таму спалучэнне вербальнай і візуальнай формы рэпрэзентацыі рэчаіснасці, якое дасягалася шляхам паўсядзённага кантактавання з вобразам горада, азначала ўключэнне сацыяльных каштоўнасцей ва ўнутраны свет чалавека.

Зыходзячы са сказанага вышэй, у аснову дадзеных разважанняў будзе пакладзена спроба асвятлення стану і спецыфічных рысаў сучаснага беларускага ўрбанімікону праз прызму яго эвалюцыі і актуальнага тапанімічнага дыскурсу.

Традыцыя ўрбанімічнай намінацыі і культурны міф горада

Распачынаючы расповед, неабходна зрабіць невялікі гісторыка-анамастычны ўступ. У перыяд Новага часу ўсе аб'екты гарадской прасторы валодалі ўласнымі імёнамі. Сказанае тычыцца вулічных найменняў, узнікненне якіх спараджалася нізавой народна-гутарковай стыхіяй. Назва вуліцы паступова ўваходзіла ў штодзённы моўны ўжытак і, такім чынам, замацоўвалася ў гарадскім тапанімічным каноне, трапляючы на старонкі магістрацкіх кніг. Беларускі гарадскі тапанімічны фонд XVI–XVIII ст. развіваўся згодна з прынцыпамі натуральнай, гістарычна абумоўленай намінацыі (Мезенка, 1997, с. 86), пазбаўленай усялякага ўмяшальніцтва дзяржаўных устаноў і органаў мясцовага самакіравання.

Як правіла, у вулічных найменнях адлюстроўваліся асаблівасці сацыяльнай ці прафесійнай структуры горада. У Пінску, напрыклад, была "ulica Szewska ku dominikanom", "Rynek Rybny", "ulica Żydowska" (1764)¹. У гарадзенскіх крыніцах XVIII ст. натуецца "ułeczka Garbarska"². "Ulica Szkolna Żydowska" існавала ў Гродне і Магілёве (1746), Татарская вуліца – у Мінску³ (Чантурыя, 2005, с. 126). На ўзнікненне вулічнай назвы ўплываў факт размяшчэння культываваных аб'ектаў.

¹ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 5924 k. 56v, 70v.

² Lietuvos valstybės istorijos archyvas (далей LVIA), SA 3862 l. 15, 31v, 71v.

³ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей НГАБ), Ф. 1817 воп. 1 спр. 187 арк. 10.

У інвентары горада Пінска 1764 г. фіксуецца "ulica z Rynku ku Dominikanom do fossy"⁴. Аб прыродным ландшафце, у тым ліку той ці іншай ролі ракі ў жыцці горада, сведчылі наступныя назвы: "uliczka od samego Niemna" ў Гродне (1680)⁵ ці "ulica ku Dniepru" ў Магілёве (1746)⁶. Даволі часта гадонім утвараўся ад назвы горада ці мястэчка, у накірунку якога тая вуліца вяла: "ulica Wileńska" ў Слуцку (1765)⁷ ці "ulica Wileńska idąc z Rynku" ў Гродне. Вуліца Віленская пазначана на планах Ашмян і Ваўкавыска 1798 г.⁸ (Чантурыя, 2005, с. 56, 58) У гарадах, дзе быў замак, натуецца вуліца Замкавая. Гадонім акрамя таго мог з'яўляцца падказкай функцыі ці асаблівасцей артэрыі.

Падсумоўваючы, старадаўні свет імёнаў унутрыгарадскіх аб'ектаў вылучаўся выразнай празрыстасцю і, у дадатак, дапамагаў арыентавацца ў гарадской прасторы⁹.

Новы якасны перыяд у эвалюцыі беларускага ўрбанімікону наступіў у сярэдзіне XIX ст. Памянёныя пераўтварэнні прасочым на некалькіх прыкладах, у першую чаргу праз прызму сяміятычнага аналізу Мінска і Гродна.

Адно з найбольш цікавых апісанняў даўняга Мінска ў 1857 г. пакінуў Уладзіслаў Сыракомля. Адзначым, што характарыстычнай рысай яго расповеду была, калі можна так акрэсліць, фактаграфічная навуковасць. Сваю рэканструкцыю гарадскога міфа паэт базаваў на летапісных крыніцах, статыстычных матэрыялах і тагачасных гістарыяграфічных здабытках, дадаткова эмацыянальна інтэрпрэтуючы формы тапаграфіі, матэрыяльнае напаўненне прасторы і паўсядзённае жыццё горада.

Якім бачыў горад Сыракомля? У яго нарысе пераплятаюцца розныя наратывы. У першую чаргу – гэта старадаўні горад, які ўжо не існуе, але ўсё яшчэ застаецца ў культурнай памяці яго жыхароў. Мінск – на яго думку – горад "старых крывічанскіх князёў полацкай дынастыі", якіх ён паралельна называе "дынастыяй полацка-мінскіх князёў"; горад, які быў заснаваны ў землях дрыгавічоў і крывічоў; горад, які памятае часы князя Усяслава (ці, як піша паэт, Ушаслава), горад, які ўваходзіў у склад Вялікага Княства Літоўскага (Syrokomla, 1857, с. 178, 211, 215–224, 232). Спрабуючы адшукаць у Мінску забудову, ад якой павявала бы "пахам адвечнай даўніны", як гэта было ў Вільні, Сыракомля падкрэслівае, што

⁴ Biblioteka PAU i PAN w Krakowie, rkps 5924 k. 54v.

⁵ LVIA, F. 110 ap. 1 b. 3 l. 14.

⁶ НГАБ, Ф. 1817 воп. 1 спр. 187 арк. 10адв.

⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów, XXV 3839a k. 5–6.

⁸ LVIA, F. 11 ap. 1 b. 18584 l. 1.

⁹ Заўважым, што ў кантэксце гарадскіх даследаванняў спецыяльнага вывучэння патрабуе сувязь паміж пераўтварэннямі прасторавай арганізацыі горада, рэканструкцыяй ці ліквідацыяй нерэгулярнай планіровачнай кампазіцыі, і тапанімічнай сітуацыяй у канцы XVIII – першай палове XIX ст. (Чантурыя, 2005, с. 232).

сляды старадаўняга горада моцна зацёрліся. І толькі на Нізкім рынку ён адзначыў перавагу шчыльнай забудовы, якая "сваёй архітэктурай нагадвае старажытныя часы і старажытныя звычаі" (Syrokomla, 1857, с. 177). Такім чынам, сярэднявечны горад кануў у вечнасць, амаль што не пакідаючы слядоў у тапаграфіі горада.

У працы Сыракомлі былі змешчаны цікавыя звесткі пра вуліцы, іх архітэктурныя дамінанты і найменні. Так, галоўным маркерам культурнага ландшафту Мінска першай паловы XIX ст. з'яўляўся Высокі рынак з паезуіцкай кафедрай, падамініканскім касцёлам і праваслаўным саборам, домам губернатара, гатэлем, тэатрам, мноствам крамаў, аптэкай, гастронамічнымі аб'ектамі і камяніцамі (Syrokomla, 1857, с. 176–178, 183–191). Міфалагема Высокага рынка як планіровачнага аб'екта ды матэрыяльнага і сімвалічнага цэнтра горада, да якога збягаюцца іншыя вуліцы, паўтараецца аўтарам шматкроць.

З апісання Сыракомлі вынікае, што кожная з вуліц горада мае сваю гісторыю з уласцівымі ёй кодамі. Да ліку адборнай вуліцы паэт аднёс вуліцу Койданаўскую, на якой калісьці стаялі кульгавыя будоўлі, вуліцу Францысканскую з мураванай забудовай, гандлёвымі аб'ектамі і гімназіяй, вуліцу Збаравую з яе сімвалам – касцёлам бенедыкцінак – і даўнюю вуліцу Феліцыянаўскую, якая вылучалася шчыльнай драўлянай забудовай. Урэшце паэт згадвае пра Новы свет, рынак якога быў забудаваны прыгожымі камяніцамі, праменадай з прысадамі. Вуліца Захар'еўская, названая ў гонар першага губернатара Захарыя Карнеева, урэшце Юр'еўская і Валоцкая, нягледзячы на густоўную забудову, былі акрэслены як другарадныя (Syrokomla, 1857, с. 177–181).

Сыракомля згадвае іншыя тапанімічныя кампаненты, якія выконвалі ролю важных прасторавых арыенціраў: Рыбны рынак, Гандлёвы рынак, Камароўку, Ляхаўку, Пярэспу і Траецкую гару, якія, будучы знітаванымі з прасторай горада, ўзбагачалі непаўторны міф тагачаснага горада.

Акрамя згаданых вышэй аб'ектаў у сістэму культурных кодаў горада Мінска першай паловы XIX ст. уваходзілі бернардзінскі касцёл, касцёл бенедыкцінак на Збаравай вуліцы, францысканскі касцёл на Нова-францысканскай вуліцы, праваслаўны сабор і іншыя цэрквы, лютэранская кірха, мячэць, сінагога.

Асобнае месца ў назіраннях Сыракомлі займае *genius loci* горада – святы Феліцыян, мошчы якога пасля пажару езуітаў у 1797 г. былі перанесены ў касцёл бенедыкцінак (Syrokomla, 1857, с. 184, 189, 191, 193).

Азнаямленне з мінскім расповедам Сыракомлі пакідае адчуванне ўзмацнення міфалагічнага тэксту Мінска (з яго прасторавай іерархіяй, матэрыяльнымі маркерамі ці сімваламі мясцовай ідэнтычнасці) спробамі паэтызацыі яго прыроднага і культурнага ландшафту. Сыракомля атаясамляе Мінск 50-х гадоў XIX ст. не толькі з шырокімі і прасторнымі вуліцамі, вежамі касцёлаў і высокімі будынкамі, якія здалёк сустракаюць падарожніка, але і ракой Свіслач з яе рукавамі і залівамі ці ўзгоркамі, на якіх раскінуўся горад. У пэўнай ступені

яго наратыву ўласцівы гарадскі этнаграфізм, які праяўляецца ў апісанні форм матэрыяльнай культуры і штодзённасці горада, этнаканфесійнай структуры яго жыхароў (Syrokomla, 1857, с. 174).

Як заўважаў Сыракомля, тапанімічны фонд Мінска налічваў 46 вуліц і завулкаў (Syrokomla, 1857, с. 178). Пятнаццаць з іх у 1866 г. было перайменавана, пры гэтым яны атрымалі назвы, даволі тыповыя для іншых гарадоў імперыі. **Высокі рынак** стаў называцца Саборнай плошчай, **Вялікая Бернардзінская** вуліца – Манастырская, **Валоцкая** – Хрышчэнская, **Францысканская** – Губернатарская, **Феліцыянаўская** – Багадзельная, **Зборава** – Турэмная (Сацукевіч, 2011; Kowalewska, 1912, с. 127–128).

Пераўтварэнні гарадской соцыякультурнай прасторы адбываюцца ў іншых гарадах, напрыклад, у Гродне, дзе яшчэ ў першай палове XIX ст. у афіцыйным і штодзённым ужытку выкарыстоўваліся тапонімы, якія сфарміраваліся на працягу XVI–XVIII ст. (Сацукевіч, б. д.).

У 1861 г. Павел Баброўскі грунтоўна асвятліў старадаўнюю гісторыю горада (Бобровский, 1863, с. 757–774), але гэтым не абмежаваўся. Аўтар не пазбег спакусы паэтызаваць міф гарадской прасторы, спасылаючыся на маляўнічае месцаразмяшчэнне горада на стромых ўзгорках, на якіх, уязджаючы ў горад з-за Нёмана, бачны вежы хрысціянскіх храмаў і мураваныя дамы з садамі. З поўначы спадарожніку трапляюцца пясчаныя берагі Гараднічанкі, на якіх стаіць Каложская святыня, якая "готовая низринуться в Неман". Увага, мабыць не выпадковая. На думку Баброўскага Каложа – гэта адзіны помнік даўніны.

Іншыя архітэктурныя маркеры гарадской прасторы – замкі – успрымаліся ім больш утылітарна: "[...] при устье Городничанки [...] красуются великолепные здания Старого и Нового замков и видны остатки стены Баториева замка". Іх даўня сімвалічнасць як вялікакняскай ці каралеўскай сядзібы саступае месца будынкам, у якіх размясціўся гарнізон і вайсковы шпіталь (Бобровский, 1863, с. 775, 781).

Горад – са смуткам падкрэсліваў Баброўскі – мала ў чым адрозніваецца ад губернскіх гарадоў імперыі. Яго прастора скадалася з 6 плошчаў і рынкаў, 41 вуліцы і 15 завулкаў. Цэнтральным планіровачным аб'ектам з'яўлялася, як акрэслівае аўтар, "Парадная плошча" і "Стары базар" з ратушай, лаўкамі і магістратам. Да галоўных вуліц горада Баброўскі аднёс вуліцы Замкавую, Дамініканскую, Раскошу, Брыгідскую, Маставую, Бернардзінскую, Баніфратэрскую, вылучаючы пры тым "лучшую часть", г.зн. Гарадніцу з Губернатарскай плошчай (Бобровский, 1863, с. 774, 775).

Разам з тым згаданаму сімвалічнаму свету тапонімаў накіравана будзе знікнуць з карты горада і паступова зацерціся ў памяці гараджан. Пераасэнсаванне гарадскога тэксту і яго сімвалаў наступае ў першай палове 60-х гадоў XIX ст.

У 1864 г. мясцовая расійская адміністрацыя правяла радыкальныя тапанімічныя змены, матывуючы свае дзеянні тым, што "в губернском городе Гродно некоторые улицы не имеют никаких названий, а другие хотя имели, но названия их не соответствуют местностям"¹⁰. У выніку ўлады перайменавалі вулічныя найменні, утвораныя ад назваў каталіцкіх касцёлаў і кляштароў, якія злучаліся з цэнтральнай плошчай горада. Вуліца Дамініканская стала вуліцай Саборнай, Бернардзінская – Мяшчанскай, Брыгідская – Купецкай. Падпльбанскі завулак, які можна аднесці да тыпу пасесійных тапонімаў (Подольская, 1978, с. 139), быў перайменаваны ў "Банний". Завулак Гаўсмана (адантрапанімічны урбанонім)¹¹, які выходзіў на цэнтральную плошчу горада, стаў называцца Рыначным завулкам. Цэнтральная ж плошча горада ператварылася ў Саборную, што мела сувязь з перабудовай старажытнага Фарнага касцёла ў царкву. Знікаюць іншыя тапанімічныя коды горада. Гараднічанская плошча адгэтуль стала называцца Дварцовай (на ёй размяшчаўся палац губернатара), вуліца Раскоша – Садовай, а Рэзніцкая – Паліцэйскай¹².

Нельга не адзначыць, што пералічаныя планіровачныя аб'екты з'яўляліся вузлавымі артэрыямі горада, а таму не маглі не разглядацца ўладамі ў якасці важных знакавых элементаў урбанімічнай сістэмы.

Падсумоўваючы змешчаныя вышэй разважанні, трэба зрабіць выснову аб тым, што ў першай палове XIX ст. урбанімічныя фонды Мінска і Гродна не зазналі сур'ёзнага дзяржаўнага ўмяшальніцтва. Працэс іх перафармавання даўноўвядзенага 60-мі гадамі XIX ст. Як можна меркаваць, маштабная намінацыйная хваля была паскорана паўстаннем 1863–1864 гг. Адгэтуль ролю тапанімічнага намінара ў памянёных гарадах пачынае выконваць дзяржава. Новыя ж урбанонімы атрымваюць сімвалічную ці адносна нейтральную сэнсавую афарбоўку.

На мяжы XIX–XX ст. у рэчышчы палітыкі мемарыялізацыі ў Мінску і Гродне назіраюцца паасобныя факты перайменавання існуючых вуліц ці намінацый новых артэрыяў. На гарадскіх картах з'яўляюцца абстрактныя назвы. У Мінску ў 1882 г. вуліца Батальённая атрымала назву Скобелеўскай, у гонар генерала Міхаіла Скобелева. На пачатку XX ст. адна з новых артэрыяў горада была названа Пушкінскай (Сацукевіч, 2011; Kowalewska, 1912, с. 127–128). На думку Івана Сацукевіча, тагачасны тапанімічны код Мінска выказаў поўную сугучнасць з расійскай лінгвакультурнай прасторай (Сацукевіч, 2013, с. 239–240).

¹⁰ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Гродне (далей НГАБ у Гродне), Ф. 2 воп. 38 спр. 608 арк. 689–693.

¹¹ Тапанімічная намінацыя мела сувязь з сябдзібай вядомага ў горадзе купца Якуба Гаўсмана (НГАБ, Ф. 1761 воп. 1 спр. 15 арк. 983–984).

¹² НГАБ у Гродне, Ф. 2 воп. 38 спр. 608 арк. 689–691 адв.

Абстрактныя назвы з'яўляюцца ў Гродне. Гарадзенская вуліца Садовая (былая Раскоша) на пачатку XX ст. становіцца вуліцай графа Мараўёва, а Купецкая (былая Брыгіцкая) – Кутузаўскай. Намінацыя новаўзведзеных вуліц горада адпавядае расійскай культурнай традыцыі: Александраўская, Мікалаеўская, Сувораўская, Пушкінская. Бадай жа, адзіным выключэннем надалей пазаставаліся гадонімы вуліца Замкавая і Маставая (Семянчук, 2013, с. 58), якія з пункту гледжання ўладаў не вылучаліся канатацыямі, якія б супярэчылі афіцыйнай каштоўнаснай парадгме.

Канечне, дзеля аб'ектыўнасці трэба прызнацца, што прыклады Мінска і Гродна, хаця і вылучаюцца акрэсленай рэпрэзентатыўнасцю, але ўсё ж такі не былі ўласцівымі для эвалюцыі тапанімічных фондаў іншых гарадоў¹³.

Ідэальны горад

Мінск, што хацелася б падкрэсліць, з'яўляецца выпадкам выключным. Не толькі з прычыны свайго сталічнага статусу. Без сумнення, яго можна было б акрэсліць горадам шматлікіх культурных міфаў і наратываў: сярэднявечны горад, горад часоў Расійскай імперыі ці ўрэшце сацыялістычнай утопіі – горад Сонца, які быў узведзены на месцы пакалечанай, моцна паруйнаванай вайной горадабудаўнічай тканіны (Клінаў, 2008; Соколова, 2014, с. 13).

Пасляваенная рэканструкцыя горада спрычынілася да зацірання гістарычных кодаў горада. З памяці гараджан знік вобраз міжваеннага Мінска, не кажучы ўжо пра тэксты сярэднявечнага горада ці горада часоў Рэчы Паспалітай і Расійскай імперыі (Куркоў, 2002, с. 5). Прычыны горадабудаўнічай перабудовы даволі часта тлумачыліся вялізнымі знішчэннямі забудовы, якія напаткалі горад у час ваеннай навалы. Разам з тым, як даводзіць Томас Бон, кардынальныя змены былі закладзены генеральным планам горада ў 1936 г. Ваенныя ж знішчэнні капітальнай застройки цэнтральных раёнаў хутчэй за ўсё выканалі ролю фактара, які паскорыў ці дадаткова паспрыяў гэтаму працэсу.

На думку аднаго з аўтараў пасляваеннай рэканструкцыі Мінска, архітэктара Міхаіла Асмалоўскага горадабудаўнічая структура горада характарызуецца мноствам недахопаў. Да іх ліку належалі: адсутнасць грамадскага цэнтра, які б адпавядаў патрабаванням савецкага сталічнага горада, адсутнасць манументальных будынкаў, што абумовіла адсутнасць "належага архітэктурнага эфекту", малалікасць архітэктурных помнікаў, якія да таго ж былі ўзведзены ў "спрошчаных архітэктурных формах", неадпаведная шырыня праездаў,

¹³ Для паўнаты карціны цікавым падаецца супастаўленне тапанімічнай палітыкі расійскіх уладаў адносна гарадоў Віцебскай ці Магілёўскай губерні, што выходзіць за рамкі дадзенай працы.

крывыя і звільстыя вуліцы (Бон, 2013, с. 91–92, 97; Осмоловский, 1950, с. 18, 19, 1952). Таму зусім заканамерна, што гістарычнаму Мінску было накіравана знікнуць па прычыне заганнасці і безыдэйнасці горадабудаўнічых форм ды саступіць месца новаму эстэтычна-функцыянальнаму сацыялістычнаму гораду. Ці, як падкрэсліваў Асмалоўскі, Мінск меў адпавядаць "прогрессивным чертам градостроительства эпохи социализма" (Осмоловский, 1950, с. 19). Як відаць, справа зусім і не толькі ў наступствах вайны.

Хацелася б адзначыць адну істотную акалічнасць. Фернанд Аінса ёміста прыкмеціў, што ідэальны горад – адзін з найбольш устойлівых топасаў утапічнай думкі (Аінса, 1999, с. 25). Імкнучыся ажыццявіць праект рацыянальнага горада, утопія арыентуецца на ідэал. Для архітэктара Міхаіла Асмалоўскага такім узорам з'яўляўся горадабудаўнічы комплекс Масквы і руская класічная архітэктура (Бон, 2013, с. 109, 115). Яго "новый прекрасный город", які з'явіўся ў выніку "победного стиля социализма" (Бон, 2013, с. 109; Осмоловский, 1950, с. 32), характарызаваўся адсутнасцю пераемнасці горадабудаўнічай кампазіцыі і ігнараваннем гістарычна складзенага архітэктурнага пейзажу (Габрусь, Кулагін, Чантурыя, Квіцінцкая, & Ткачоў, 1998, с. 293; Хмельницкий, 2006, с. 252). Рэальны горад з'яўляўся адно перашкодай у дасягненні гармоніі, якую запэўніваў уяўны ці ідэальны горад.

Цалкам лагічна, што ўкараненне горадабудаўнічых пераўтварэнняў, якія закранулі гарадскі ландшафт пасляваеннага Мінска, суправаджаў новы семіятычны наратыў. У паўсядзённым культурным дыскурсе сацыялістычную утопію мела замацоўваць вулічная тапанімічная наменклатура, сфарміраваная паводле канонаў савецкай ідэалогіі. Ідэалагічна абумоўленая тапанімічная перанасычанасць фіксуецца ў кнізе Асмалоўскага, прысвечанай пасляваеннаму аднаўленню Мінска: "В центральную часть города входят три главные площади: имени Ленина, Центральная и Круглая объединяемые главной магистралью – Советской улицей. [...] Удачно сочетается новая Центральная площадь со столетним сквером, который занимает целый квартал, очерченный улицами Советской, Ф. Энгельса, К. Маркса и Красноармейской" (Осмоловский, 1950, с. 19–20).

Згодна з даследаваннямі Івана Сацукевіча, на працягу 1945–1985 гг. у Мінску было перайменавана 93 вуліцы, у абсалютнай большыні па ідэалагічных меркаваннях. Новыя намінацыі закранулі не толькі цэнтральную частку горада, але і вулічнае сеціва, што сфарміравалася ў пасляваенны перыяд. Іх тэматычны рэпертуар складаўся з тапонімаў, у якіх былі адлюстраваны імёны і прозвішчы дзеячоў рускай гісторыі і культуры¹⁴ (Бранденбергер, 2009, с. 280–281, 284–286), савецкіх і партыйных

¹⁴ Пасляваенны сталінізм выкарыстоўваў русацэнтрычную карту, якая зыходзіла з выключнай гістарычнай ролі рускага народа ў мэтах умацавання аўтарытэту камуністычнай партыі і згуртавання шматнацыянальнай супольнасці краіны.

кіраўнікоў, савецкай гісторыі, у тым ліку ўдзельнікаў Другой сусветнай вайны ці Кастрычніцкай рэвалюцыі. Акрамя таго на карце пасляваеннага Мінска знайшлі месца імёны і прозвішчы беларускіх літаратараў. Хаця адбывалася гэта за кошт гістарычных вулічных найменняў, напрыклад, Лагойскага тракта, перайменаванага ў вуліцу Якуба Коласа (Ластоўскі, б. д.-б; Сацукевіч, 2008, с. 333–337).

Аналізуючы ўрбанімічную дынаміку, якая склалася ў сталіцы пасля Другой сусветнай вайны, Андрэй Казакевіч сцвярджае, што на карце горада замацаваліся некалькі дзясяткаў "русацэнтрычных" імёнаў і прозвішчаў, уладальнікі якіх не мелі непасрэдных адносін да Мінска ці ўвогуле Беларусі. Класіфікуючы тапанімічны фонд Мінска паводле тэматычных намінацыйных хваляў, даследчык вылучае шэраг катэгорый. Іх аналіз насоўвае выснову аб тым, што катэгорыі "руская гісторыя і культура", камуністычныя намінацыі ці "Другая сусветная вайна" сумарычна складаюць каля 45% усяго тапанімічнага фонду, у той час як беларускія ўрбанімы вагаюцца ў мяжах 9% (вуліцы Каліноўскага, Багдановіча ці Скарыны). Што цікава, "антысавецкія" найменні ў тапанімічнай прасторы сталіцы ўвогуле адсутнічаюць (Казакевіч, 2011, с. 27–28).

Тапанімічная рэчаіснасць (перабудова і першыя гады незалежнасці)

Уступнае азнаямленне з сучаснымі ўрбанімічнымі комплексамі Мінска і Гродна сведчыць аб каштоўнасных кантрастах гарадской тапанімікі. Нягледзячы на тое, што тапанімічная тэма ў часы перабудовы і ў першыя гады незалежнасці даволі часта гучала ў прэсе, ініцыявалася коламі інтэлігенцыі, знаходзіла зразуменне сярод гараджан і ў структурах мясцовай улады, кволяя спробы практычнага вырашэння пытання не атрымалі комплекснага характару.

Як згадвае Іван Сацукевіч, заснаванне мінскай камісіі па найменаванню і перайменаванню вуліц датуецца 1986 г. Абапіраючыся на шматлікія лісты жыхароў горада і артыкулы ў друку ўладамі Мінска было прынята рашэнне № 69 "Аб аднаўленні шэрага гістарычных назваў г. Менска", апублікаванае 2 сакавіка 1987 г. Згодна з ім вуліца Радыстаў была перайменавана ў вуліцу Залатая горка, частцы вуліцы Казлова была нададзена назва Даўгабродская, Чарвякова – Даўгінаўскі тракт, а частцы вуліцы Якуба Коласа вярнулі назву Лагойскі тракт. На пачатку 90-х з'явіліся вуліцы Ракаўская, Кальварыйская і Багдановіча (Вячорка, 2014; Казакевіч, 2011, с. 26–27; Сацукевіч, 2008, с. 336, 2013, с. 251; Шыбеко & Шыбеко, 1990, с. 338–339). Ленінскі праспект стаў праспектам Скарыны, а плошча Леніна – плошчай Незалежнасці.

На пачатку 90-х гадоў XX ст. першыя, хаця невялікія змены закранулі тапанімічную прастору Гродна. У 1992 г. гарадзенская тапанімічная камісія, якая

пачала сваю дзейнасць у 1986 г., прыняла рашэнне аб перайменаванні шэрагу вуліц гістарычнага цэнтра. У выніку яе прац замест вуліцы Алега Кашавога на карце горада з'явілася Вялікая Траецкая, Энгельса была перайменавана ў Гараднічанскую, Пасіянарыі была вернута гістарычная назва – Калючынская. Гістарычная частка плошчы Леніна атрымала адну з яе даваенных назваў – плошча Тызенгаўза.

Аналіз тапанімічнай палітыкі пачатку 90-х гадоў, якая праводзілася ў Мінску і Гродне, дазваляе канстатаваць адну асаблівасць. Гаворка ідзе аб спрэчных рашэннях, вынікам якіх было не столькі вяртанне гістарычных назваў той ці іншай вуліцы, колькі іх міграцыя, замацаванне за іншай вуліцай (Осипов, 2015). Так, у 1983 г. мінская вуліца Старажоўская была перайменавана ў вуліцу Кісялёва. У выніку намаганняў грамадскасці гэты гадонім вярнуўся на карту горада, але ў якасці намінацыі іншай гарадской артэрыі, што знаходзілася на беразе Свіслачы, на тэрыторыі даўняй Старасцінскай слабады ("Историк Иван Сацукевич", 2012). У 1990 г. вуліцу Бакуніна (гістарычная назва Вялікая Бернардзінская) перайменавалі ў вуліцы асветнікаў Кірыла і Мяфодзія. У 1993 г. "мігравалі" назвы Ракаўская і Раманаўская слабада. Вуліца Урыцкага стала называцца Гарадскім валам, хаця яе гістарычнае імя гэта Захараўскі завулак (Сацукевіч, 2013, с. 251–252).

Падобная з'ява назіралася ў Гродне. У якасці прыкладу можна прывесці назву вуліцы Дамініканскай, якая замяніла вуліцу Клары Цэткін. Да 1864 г. яна называлася "Большой Доминиканский переулок около гимназии"¹⁵, а ў міжваенны перыяд вуліцай Магістрацкай (Саяпін, 2013, с. 76). Разам з тым, гэты гадонім – вуліца Дамініканская – пачынаючы з другой паловы XVIII ст. стаў замацоўвацца за іншай, старадаўняй вуліцай Віленскай (цяпер Савецкая вуліца).

Дзейнасць гарадскіх тапанімічных камісій ускладнялі іншыя фактары. Тапаніміка стала прадметам вострых сутыкненняў ідэалагічнага і гісторыка-культурнага дыскурсаў, удзельнікі якіх прыводзілі разнастайныя, часам дыяметрычна супрацьлеглыя аргументы.

Намеры тапанімічных пераўтварэнняў гарадзенскіх уладаў сустрэліся з вострай крытыкай гарадской ветэранскай арганізацыі, якая на пачатку 1993 г. выказвала абурэнне планамі перайменавання 30 вуліц, у тым ліку вуліц Леніна, Савецкай, Кірава, 60 гадоў Кастрычніка, Горкага ці Суворова (Госцеў, 2013, с. 105, 109; Саяпін, 2013, с. 76; Jodkowski, 1932), што ўспрымалася як квапленне на каштоўнасці савецкай гісторыі.

Такім чынам, каштоўнасці разлом у плане разумення нацыянальнага і савецкага мінулага і, як вынік, адсутнасць грамадскай згоды выразна запавольвалі працэс упарадкавання ўрбанімічнага ландшафту. Разам з тым нельга не

¹⁵ НГАБ у Гродне, Ф. 2 воп. 38 спр. 608 арк. 689–689 адв.

згадзіцца з заўвагай Івана Сацукевіча аб тым, што да ліку фактараў, якія замаруджвалі памянёны працэс, трэба аднесці адсутнасць адпаведнага навуковага абгрунтавання тапанімічных пераўтварэнняў (Сацукевіч, 2013, с. 252).

Тапанімічная палітыка апошніх дваццаці гадоў

Дэідэалагізацыя гарадской прасторы беларускіх гарадоў была запаволена ў сярэдзіне 90-х гадоў XX ст., але, як трапна падкрэсліў Андрэй Казакевіч, не спыненая (Казакевіч, 2011, с. 21). Яе стрыжань характарызаваўся кансервацыяй урбанімічнай спадчыны, якая сфарміравалася ў савецкія часы. Таму хацелася б зазначыць адну тапаграфічную заканамернасць беларускага ўрбанімікону, якая заключаецца ў тым, што савецкая тапанімічная спадчына надалей пераважае ў гістарычных цэнтрах шматлікіх гарадоў. З'яўленне ж новых тапанімічных наменклатур нулявых гадоў, намінацыя якіх вылучалася кропковым характарам, яшчэ больш паглыбіла тапанімічную эклектычнасць.

Зыходным пунктам у эвалюцыі тапанімічнага ландшафту сталіцы можна лічыць 2005 г. з момантам публікацыі ўказу Прэзідэнта аб перайменаванні праспекта Скарыны ў праспект Незалежнасці, Машэрава – у Пераможцаў (Сацукевіч, 2013, с. 252–253). Як адзначалася ў паведамленні БЕЛТА, дакумент быў падрыхтаваны па шматлікіх просьбах ветэранаў і жыхароў горада "ў азнаменаванне 60-х угодкаў Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай Вайне". Рашэнне дадаткова падмацоўвалася тым, што менавіта ў раёне плошчы Незалежнасці ў 1944 г. адбыўся партызанскі парад ("Переименование ряда улиц Минска позволит увековечить знаковые исторические события военных лет и нашего времени", 2005; *Указ Президента Республики Беларусь 7 мая 2005 г. № 216 О переименовании некоторых проспектов и улиц в г. Минске*, б. д.). Выразна кідаецца ў вочы тое, што каментарый тэлеграфнага агенства быў вытрыманы ў лепшых традыцыях савецкай прапаганды, з уласцівай ёй пафаснасцю.

Перайменаванне дзвюх мінскіх артэрый не было выпадковым. Яно ўпісваецца ў лагічную схему станаўлення беларускай дзяржаўнай ідэалогіі з яе ідэалагемамі Вялікай Айчыннай вайны, Перамогі і, што цалкам лагічна, датай вызвалення Мінска 3 ліпеня 1944 г. Нагадаем, што 2005-м годам датуецца стварэнне гісторыка-культурнага комплексу "Лінія Сталіна" (Ластоўскі, б. д.-а). У навучальных установах было запаткавана выкладанне новага прадмета "Вялікая Айчынная вайна савецкага народа" (Коваленя & Сташкевіч, 2004).

Такім чынам, відавочна, што тапанімічнаму ландшафту адводзіцца сур'ёзная роля ў канструяванні ідэнтычнасці і легітымізацыі рэжыму праз стварэнне канцэпцыі мінулага, абмежаванай акрэсленымі храналагічнымі рамкамі і тэматычным рэпертуарам (Ластоўскі, б. д.-б).

Каб расставіць усе кропкі над "і", заўважым, што ў адпаведнасці з 15-м артыкулам закона №154-3 "Об административно-территориальном делении и порядке решения вопросов административно-территориального устройства Республики Беларусь", што з'явіўся ў 1998 г., перайменаванне тапанімічных аб'ектаў не належыць да абавязкаў главы дзяржавы, а з'яўляецца прывілеяй мясцовых саветаў, з улікам меркавання жыхароў (*Закон Республики Беларусь от 5 мая 1998 г. №154-3 Об административно-территориальном делении и порядке решения вопросов административно-территориального устройства Республики Беларусь (тэкст закона са зменамі і дапаўненнямі на кастрычнік 2008 г., б. д.)*).

Чарговы этап у гісторыі тапанімічнага планавання ў сталіцы быў запаткаваны ў 2006 г. У сакавіку гэтага года Мінскі гарадскі савет дэпутатаў прыняў рашэнне № 230 "Аб зацвярджэнні палажэння аб камісіі па найменаванні і перайменаванні праспектаў, вуліц, плошчаў і іншых састаўных частак г. Мінска". У праграму новастворанай камісіі ўвайшлі задачы адраджэння гістарычнай тапанімікі сталіцы з улікам нацыянальнага каларыту, што мела садзейнічаць "выхаванню патрыятызму і эстэтыкі сярод мінчан". Згодна з дакументам прадугледжваўся актыўны ўдзел грамадзян у абмеркаванні тапанімічных пытанняў (*Решение Минского городского Совета депутатов от 23 марта 2006 г. №230 Аб зацвярджэнні Палажэння аб камісіі па найменаванні і перайменаванні праспектаў, вуліц, плошчаў і іншых састаўных частак г. Мінска, б. д.)*).

Як можна меркаваць, непасрэдную сувязь з вышэйзгаданым дакументам меў працэс абеларушвання тапанімічнага ландшафту Мінска, які быў запаткаваны ў 2007 г. У гэтым годзе Мінскі гарсавет прыняў рашэнне аб ушанаванні памяці пісьменніка Янкі Брыля і Льва Сапегі (мікрараён Міхалова), Яна Чачота, Напалеона Орды, Ежы Гедройца (Брылевічы), Уладзіслава Галубка, паэта Алеся Гаруна, першага прэзідэнта беларускай Акадэміі Навук Усевалада Ігнатоўскага (Дамброўка), пісьменнікаў і паэтаў Максіма Гарэцкага, Пімена Панчанкі, Івана Шамякіна (Сухарава). І гэта толькі некалькі прыкладаў (Сацукевіч, 2013, с. 253; "У Мінску з'явіліся вуліцы Янкі Брыля і Льва Сапегі, знікла вуліца Берсана", 2007; Улевич, 2007).

Як відаць, тапаграфічныя пераўтварэнні сталіцы характарызуюцца адной істотнай асаблівасцю. Камемарацыя імёнаў беларускай інтэлігенцыі закранула новую планіроўку Мінска.

З іншага боку, гістарычны цэнтр горада пазастаецца своеасаблівым абшарам табу. Працэс вяртання яго гістарычных назваў ці надання ім беларускага каларыту – з'ява рэдкая. Хаця паасобныя прыклады змянаў існуюць. Так, у 2009 г. згодна з рашэннем мінскіх уладаў вуліцы Гандлёвай вярнулі яе гістарычнае імя – Зыбіцкая ("Улице Торговой в Минске вернули историческое название Зыбицкая", 2010). У 2010 г. тапанімічная камісія пры Мінгарвыканкаме запрапанавала перайменаваць вуліцы: Камунальную набярэжную – у Траец-

кую набярэжную, Вызвалення – Васкрасенскую, Герцэна – Бернардзінскую, Дзімітрава – Пятніцкую, Віцебскую – Няміга-Ракаўскую, Рэвалюцыйную – Койданаўскую вуліцы ("В Минске будут возвращены исторические названия ряда улиц в центральной части города", 2010; Горовой, 2010b; Лашкевіч, 2010). Хаця актуальны план Мінска гэтых назваў не фіксуе ("Минск", б. д.), што хутчэй за ўсё ілюструе рэкамендацыйны характар дзейнасці камісіі.

Такім чынам, не толькі падзеі XX ст., але і найноўшы перыяд гісторыі Беларусі паказваюць на тое, што галоўным сацыяльным агентам, які згодна са сваімі ідэалагічнымі прэферэнцыямі актыўна фарміраваў і перакройваў гарадскую прастору, з'яўляецца інстытут дзяржавы. Нягледзячы на тое, што фармальнае вырашэнне пытанняў гарадской тапанімікі належыць да паўнамоцтваў органаў мясцовага кіравання (*Закон Республики Беларусь от 5 мая 1998 г. №154-З Об административно-территориальном делении и порядке решения вопросов административно-территориального устройства Республики Беларусь (тэкст закона са зменамі і дапаўненнямі на кастрычнік 2008 г., б. д.)*), цэнтральныя ўлады, у дзейнасці якіх прасочваецца палітызацыя і непаслядоўнасць у пытаннях тапанімічных практык, надалей аказваюць рашучы ўплыў на фарміраванне беларускага ўрбанімічнага ландшафту. Менавіта па гэтых прычынах грамадская прастора сучаснага беларускага горада адлюстроўвае канфлікт каштоўнасна-нарматыўных парадыгм грамадства, намінацыйных практык ды адрознага разумення функцыі тапонімаў.

Тапанімічны актывізм у рэчышчы гарадскога дыскурсу

Кола сацыяльных актараў, якое імкнецца ўздзейнічаць на фарміраванне тапанімічнай прасторы, вылучаецца разнастайнасцю. Таму да ліку ўдзельнікаў тапанімічнага дыскурсу можна аднесці дзяржаўныя і незалежныя журналісцкія супольнасці. Актыўны ўдзел у грамадскім абмеркаванні праблемы прымаюць разнастайныя арганізацыі, неформальныя супольнасці гараджан ці індывідуальныя суб'екты (гісторыкі, філолагі, сацыёлагі, краязнаўцы, грамадскія актывісты, члены гарадскіх тапанімічных камісій).

У сувязі са сказаным насоўваецца шэраг пытанняў. Па-першае, ці штодзённасць беларускіх гарадоў дэманструе праявы тапанімічнага актывізму? Па-другое, зыходзячы з шырокага кола актараў, не менш цікавым падаецца высвятленне пытання форм камунікацыі, якія суправаджаюць сутыкненне розных пунктаў гледжання.

Адным з актараў згаданага дыскурсу з'яўляецца Таварыства беларускай мовы (ТБМ), якое ў 1993 г. распрацавала канцэнцыю тапанімічных пераўтварэнняў. Сцвярджаючы становучыя тапанімічныя зрухі, аўтары канцэпцыі факусіравалі ўвагу на неабходнасці "каардынацыі падыходаў да ўпарадкавання ўрбанімічнай

прасторы"¹⁶. Галоўнай задачай Тапанімічнай камісіі таварыства было абвешчана "стварэнне дэкаланізаванага і дэтаталітарызаванага тапанімічнага асяроддзя". У "Канцэпцыю і планы дзейнасці тапанімічнай камісіі ТБМ" (па сутнасці дакумент мае характар маніфесту) былі ўключаны пытанні стварэння канцэпцый і праектаў упарадкавання гарадскіх тапаніміконаў, іх папулярызацыі шляхам абмеркавання і публікацыі, ладжання мясцовых тапанімічных кампаній і круглых сталоў. Зрэшты, у 2011 г. Тапанімічная камісія ТБМ арганізавала канферэнцыю, прысвечаную ўпарадкаванню ўрбанімічнай прасторы Беларусі ("Канцэпцыя й плян дзейнасці тапанімічнай камісіі ТБМ", б. д.; "Навукова-практычная канферэнцыя па ўрбатапаніміцы", б. д.), вынікі якой заслугоўваюць больш грунтоўнага разбору.

Варта адзначыць, што на падставе звароту ТБМ і, як было адзначана "таксама жыхароў Мінска і рэспублікі", дэпутатамі Мінскага савета праектуемай вуліцы N1 было прысвоена імя Янкі Брыля ("Мингорсовет переименовал улицу Берсона в улицу Эдварда Войниловича", 2007). Хаця гэты выпадак, які абапіраецца на прынцыпе згоды, вынікае з канкрэтнай стратэгіі ўладаў, аб чым будзе гаворка ніжэй.

Даволі частымі з'яўляюцца тапанімічныя спрэчкі, больш палемічныя па сваім змесце. У 2016 г. мінскае грамадскае аб'яднанне "Экагра" сабрала 190 подпісаў, ініцыюючы перайменаванне вуліцы Савецкай, на якой знаходзіцца касцёл святых Сымона і Алены, у вуліцу Эдварда Вайніловіча, фундатара гэтай святыні ("Около 200 подписей за переименование улицы Советской в улицу Войниловича передано в Мингорисполком", 2016; "Ул. Советскую просят назвать в честь создателя Красного костела", 2016). Часопісу CityDog.by удалася высветліць, што Мінгарвыканкам плануе разгледзець пытанне. Тымчасам, як было падкрэслена, з аналагічнай просьбай раней звяртаўся ксёндз-пробашч касцёла Уладзіслаў Завальнюк. Акрамя таго, як адзначалася, у 2007 г. мясцовыя ўлады ужо прынялі рашэнне аб змене назвы вуліцы Берсана, што праходзіла побач з "Чырвоным касцёлам", у вуліцу Вайніловіча ("Мингорсовет переименовал улицу Берсона в улицу Эдварда Войниловича", 2007). Магчыма, што гэта сітуацыя ў нечым нагадвае формулу падмены тэзіса, калі адзін з бакоў адцягвае ўвагу, перакрываючы яе на абмеркаванне іншага сцвярджэння.

Азнямленне з даступнай эмпірычнай базай дазваляе канстатаваць факт таго, што ролю аднаго з актыўных удзельнікаў тапанімічнага дыскурсу ў рэгіёнах адыгрываюць індывідуальныя суб'екты. Гаворка ідзе пра мясцовае краязнаўчае асяроддзе ці грамадскіх актывістаў.

Паказальным у гэтым плане з'яўляецца прыклад Глыбокага. У канцы 2011 г. у мясцовы райвыканкам звярнуліся актывісты Дзмітрый Лупач і Генадзь Плавінскі

¹⁶ *Праект. Канцэпцыя ўпарадкавання ўрбаніміі (унутрыгарадзскай тапаніміі) Беларусі* [Мінск] [1993]. Аўтар выказвае шчырую падзяку Віталю Карнелюку за прадастаўленне тэксту.

з прапановай перайменаваць вуліцы Леніна, Маскоўскую і 17 Верасня, дадаткова прадстаўляючы подпісы жыхароў горада. У пэўнай ступені адказ уладаў можна было б прадбачыць. Апошнія сцвердзілі немэтазгоднасць тапанімічных зменаў па прычыне дадатковых выдаткаў ("Жыхары Глыбокага не жадаюць жыць на савецкіх вуліцах", 2011; Павлова, 2012), што ў прынцыпе паказвае на наўмыснае заблытванне дыялогу метадам падбору пераканаўчага аргумента, які зыходзіць з адсутнасці магчымасці яго верыфікацыі.

Глыбоцкая ініцыятыва мела працяг. У 2015 г. у мясцовы савет былі перададзены не толькі подпісы гараджан, але і ўзор шыльды з пазначэннем актуальнай і гістарычнай назвы вуліцы: "вуліца Леніна – былая вуліца Замкавая" ("У Глыбокім збіралі подпісы за гістарычныя назвы вуліц", 2015), што, у прынцыпе, сведчыць аб пошуках кампраміснага, пераходнага рашэння, але толькі з баку аднаго з удзельнікаў спрэчкі.

Аналагічная аргументацыя была выкарыстана ўладамі ў 2010 г. ў Віцебску, калі мясцовая арганізацыя Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыі, якую ўзначальвае Таццяна Севярынец, ініцыявала вярнуць вуліцы Камуністычнай яе гістарычныя назвы: Вялікая і Малая Багаслоўскія. Пытанне разглядалася на пасяджэннях як віцебскай тапанімічнай камісіі, так і адміністрацыі Кастрычніцкага раёна Віцебска. Што істотна, апошняя сустрэча адбылася з удзелам жыхароў, якім быў прадстаўлены традыцыйны набор аргументаў: высокія кошты прадпрыемства і адсутнасць сродкаў і адсюль, як вынік, немэтазгоднасць вяртання тапоніма ("Жыхары Камуністычнай у Віцебску не пажадалі вярнуць вуліцы сапраўдную назву", 2010; "Улады Віцебска не маюць грошай, каб аплаціць перайменаванне вуліцы Камуністычнай у Багаслоўскую", 2010).

У працэс тапанімічных практык уключаюцца іншыя суб'екты. Так, у 2013 г. кампанія "Будзьма беларусамі" зладзіла дыскусійную сустрэчу "Гарадская ідэнтычнасць Віцебска: праўда і стэрэатыпы". Падчас апошняй былі закрануты спрэчныя пытанні гарадской тапанімікі, у тым ліку аб неабходнасці вяртання вуліцы Суворова яе гістарычнай назвы Узгорская, ці пра аддаленасць ад цэнтра горада вуліцы Караткевіча. Акрамя таго, удзельнікі сустрэчы ўзнялі праблему нераспрацаванасці метадалогіі тапанімічных пераўтварэнняў ("Гарадская ідэнтычнасць Віцебска: праўда і стэрэатыпы", 2013). З гэтай заўвагай нельга не згадзіцца. Хаця, як вядома, кожны горад па прычыне ўнікальнасці ўрбанімічных сістэм выпрацоўвае ўласцівую яму мадэль, што даводзяць тапанімічныя ініцыятывы Магілёва.

Першыя невялікія тапанімічныя зрухі ў Магілёве адбыліся ў нулявых гадах. У 2007 г. завулку Карла Лібкнехта вярнулі яго гістарычную назву – Пажарны. Акрамя таго Вал Чырвой зоркі перайменавалі ў Архіярэйскае вал Каніскага. На карце горада з'явіўся таксама Спаскі завулак.

У студзені 2013 г. старшыня Магілёўскага гарвыканкама канстатаваў факт таго, што вяртанне гістарычных назваў вуліц цэнтра горада не плануецца

("Центральным улицам Могилева не планируется возвращать исторические названия", 2013). 29 сакавіка 2013 г. кампанія "Будзьма беларусамі" зладзіла ток-шоў "Магілёўская тапаніміка: павольны прагрэс у рамках закона?" Яе ўдзельнікі прапанавалі вярнуць на карту горада тапонімы вуліца Ветраная (частка вуліцы Ленінскай) і Віленская (частка вуліцы Лазарэнка) ("У Магілёве назвалі вуліцы, якім вярнуць гістарычныя назвы", 2013).

У працяг сказанага хацелася б адзначыць, што вясной 2014 г. быў падрыхтаваны магілёўскі тапанімічны маніфест, пад якім падпісаліся 100 прадстаўнікоў творчай і навуковай інтэлігенцыі горада. Аўтары дакумента, прэзентаванага 21 мая, заклікалі да прапагандавання гістарычных найменняў і выказалі пажаданне аб неабходнасці ўжывання ў штодзённым побыце гістарычных тапонімаў кшталту Ветраная і Вялікая Садовая замест Ленінская ("Больш за 100 прадстаўнікоў магілёўскай эліты выступаюць за гістарычныя назвы вуліц", 2014; "У Магілёве стартавала грамадская кампанія па вяртанні цэнтральным вуліцам гістарычных назваў", 2014, с. 1, 3). Зрэшты, гэта ідэя знайшла сваё ўвасабленне ў дубляванні шыльдаў з назвамі вуліц. На будынках акрамя афіцыйнай намінацыі "Ленінская вуліца" з'явілася шыльда з найменнем: "вуліца Вялікая Садовая гістарычная назва".

Улетку 2014 г. было прынята рашэнне аб перайменаванні Савецкай плошчы ў плошчу Славы. У дадзеным выпадку тапанімічныя практыкі Магілёва ілюструюць цікавасць прынамсі ў двух аспектах. Па-першае, новая назва з'яўляецца крокам ў плане дэсаветызацыі сімвалічнай прасторы гістарычнага цэнтра. Па-другое, хаця дадзенае рашэнне выклікала неадназначную рэакцыю жыхароў горада (з-за непразрыстага семантычнага зместу новай назвы), варта адзначыць, што па прычыне свайго кампраміснага характару яно было падтрымана на круглым stole 24 чэрвеня 2014 г.

15 лістапада 2014 г. Цэнтрам гарадскіх ініцыятыў у Магілёве быў арганізаваны круглы стол "Гарадскія назвы – культурная візітка горада", на якім абмяркоўвалася пытанне ўплыву тапанімікону горада на гарадскую ідэнтычнасць. Галоўным эфектам сустрэчы стала распрацоўка "Дарожнай карты магілёўскай тапанімікі". Нагадаем, што яе ўдзельнікі (члены гарадской тапанімічнай камісіі, гісторыкі і супрацоўнікі музеяў) ініцыявалі перайменаванне стандартных савецкіх назваў гарадскіх раёнаў (Ленінскі і Кастрычніцкі), а таксама назвы рынкаў ("Городская топоніміка – это культурная визитка города!", 2014).

Яшчэ адной формай тапанімічнага актывізму магілёўцаў з'яўляюцца тапанімічныя экскурсіі. Удзельнікі першай, якая была праведзена 29 лістапада 2014 г., падтрымалі ідэю вяртання гістарычнага тапанімікону Магілёва (Лапцевіч, 2014).

Падсумоўваючы, горад на Дняпры рэпрэзентуе адметны інструментарый камунікацыі ў галіне тапанімікі (*Далоў савецкае!*, 2014; "У Магілёве больш няма Савецкай плошчы?", 2014).

У рэшце рэшт можна прывесці два супрацьлеглыя прыклады. Тапанімічны тэкст сучаснага Полацка трэба аднесці да тыповага неасавецкага гібрыднага сімбіёзу. У 2008 г. вуліцы Леніна вярнулі гістарычную назву Ніжнепакроўская. Аднак гэта не азначала, што імя правадыра сусветнага пралетарыату адышло ў нябыт. Яно "мігравала", перасоўваючыся на вуліцу Сака і Ванцэці (Павлова, 2012). Аналізуючы карту горада, можна адзначыць культурна-ідэалагічны эклектызм: вуліцы Энгельса, Святрдлова, Пушкіна і Гоголя крыжуюцца з праспектам Францыска Скарыны (раней Маркса), які акрамя таго ідзе паралельна з вуліцай Камуністычнай (Лашкевіч, 2009; "Полацк", б. д.).

З пункту гледжання ўрбанімічных пераменаў асаблівы інтарэс уяўляе тапанімікон Маладзечна, які выразна вылучаецца на фоне анамастычнай прасторы іншых беларускіх гарадоў. Менавіта ў гэтым горадзе ў першай палове 90-х гадоў XX ст. было праведзена грунтоўнае ўпарадкаванне, якое ў прынцыпе з'яўляецца адзінкавым выпадкам дэсаветызацыі тапанімічнай прасторы. Як згадвае Вікенцій Сірота, у склад тагачаснай тапанімічнай камісіі ўваходзілі: "гісторык Генадзь Каханоўскі, мастак Кастусь Харашэвіч, супрацоўнік абласнога музея, настаўнікі гісторыі і многія іншыя". Вельмі істотным момантам было тое, што праца камісіі атрымала прыхільнае стаўленне з боку мясцовай улады.

У выніку шматлікім вуліцам былі вернуты гістарычныя назвы, некаторым быў нададзены нацыянальны каларыт. Напрыклад, вуліца Пушкіна была перайменавана ў Гарадоцкую, Максіма Горкага – у Замкавую, а Савецкая – у Віленскую. Праспект Леніна стаў называцца Вялікім Гасцінцам, а Плошча Свабоды – Старое Месца. Акрамя вяртання ўрбанімічнай спадчыны некаторым вуліцам былі нададзены імёны гістарычных постацей: вуліцы Карла Маркса – Ігната Буйніцкага, Фрыдрыха Энгельса – Міхася Забэйды-Суміцкага (АТ, 2016; "Маладзечна", б. д.; Шчарбачэвіч, 2015).

Дыскурс праз прызму каштоўнасных арыентацый

Канфлікт нацыянальнага і неасавецкага наратываў можна прасачыць на прыкладзе адной з найбольш нашумелых тэмаў апошніх гадоў, якая датычылася ўвекавечання памяці пісьменніка Васіля Быкава. Аналізуючы камемаратыўны выпадак паказальны па розных прычынах. Гаворка ідзе пра форму сацыяльнага ўзаемадзеяння, у якім важная роля надаецца камунікатыўным практыкам, вырацаваным існуючым палітычным рэжымам (Парсонс, 2002, с. 417–418, 422, 423).

9 мая 2010 г. кампанія "Тавары праўду" распачала акцыю "Дарогу – вуліцам Быкава!", мэтай якой быў збор подпісаў за наданне адной з мінскіх і гарадзенскіх вуліц імя Васіля Быкава. Нельга не адзначыць, што акцыя ўпісвалася ў стратэгію афіцыйнай камемарацыйнай палітыкі ўладаў. У выніку сабраныя 100 000 подпісаў

у адпаведнасці з заканадаўствам планавалася перадаць на разгляд мясцовым уладам ("Менскім уладам перадалі 100 тысяч подпісаў за вуліцу Быкава", 2014; Рымашэўская, 2010; *Украдены подпісы за вуліцу Василя Быкова*, 2010).

У чым заключаецца канфліктагенны характар інтэрсуб'ектнага дыскурсу? Па-першае, вялікая частка подпісаў была канфіскавана спецслужбамі ў час ператрусу офіса кампаніі 18 мая. Другая частка была выкрадзена 7 ліпеня з кватэры, у якой тыя захоўваліся, і ўрэшце – канфіскавана з эвакуіраванай машыны актывіста кампаніі Міхася Башуры 9 ліпеня, што даволі падрабязна асвятлялася ў прэсе (Горевой, 2010а). Нягледзячы на складзеныя абставіны, 12 ліпеня 2010 г. подпісы – адсканаваныя і захаваныя арыгіналы – разам з заявай Уладзіміра Някляева аб ініцыяванні надання адной з вуліц сталіцы імя Василя Быкава ўсё ж такі былі перададзены мінскім уладам (Горевой, 2010а; "Менскім уладам перадалі 100 тысяч подпісаў за вуліцу Быкава", 2014).

Па-другое, аналіз памянёнай тапанімічнай спрэчкі выявіў розныя мадэлі аргументацыі. Спрабуючы падмацаваць свой пункт гледжання, Уладзімір Някляеў тлумачыў, што Быкаў не толькі славуты пісьменнік, але і франтавік. На дадатак пералічыў шматлікія вулічныя намінацыі сталіцы, звязаныя з імёнамі герояў вайны. Становішча гарадскіх уладаў аказалася надзвычай стрыманым. Намеснік старшыні Мінскага гарвыканкама Ігар Карпенка выказаў думку аб тым, што пачынаючы з 1990 г. у сталіцы перайменавана 120 вуліц і што імёны гістарычных асоб варта надаваць новым вуліцам. Абгрунтоўваючы сваю думку, падкрэсліў, што ўвекавечанне памяці пісьменніка не павінна завужацца да тапанімікі. У планах уладаў знаходзіцца музей пісьменніка (Спасюк, 2012).

З усёй верагоднасцю можна дапускаць, што апісанае стаўленне гарадскіх ўладаў да грамадскай ініцыятывы мела непасрэдную сувязь з актыўнай грамадскай пазіцыяй Василя Быкава ("Лукашэнка: Васіль Быкаў не быў маім прыхільнікам, але ў яго ёсць выдатныя творы", 2014; *Лукашэнка пра мову, Быкава, інтэлігенцыю*, б. д.; Навумчык, 2014), які ў красавіку 1995 г. сцвердзіў, што "краінай кіруе прэзыдэнцкая хунта" (Навумчык, 2016а), а ў 1996 г. ўзначаліў аргкамітэт Дня Волі, выказваючыся за ідэю падрыхтоўкі Шэрай кнігі дыктатуры (Навумчык, 2015, 2016б; "Шэрая кніга дыктатуры", б. д.).

Зыходзячы са спецыфікі беларускага палітычнага рэжыму, цяжка сабе ўявіць, каб імя вядомага беларускага літаратара-нонканфарміста знайшло ўвекавечанне ў гарадской прасторы. Зрэшты, на ролі суб'ектыўнага фактара і пануючую мадэль палітычнай культуры акцэнтаваў увагу Уладзімір Някляеў: "Ці знойдуцца ў Мінскім і Гродзенскім гарсаветах дэпутаты, якія здольныя ўважыць не адно ўладу (што азначае сёння: аднаго чалавека), але і тых, каму (згодна з Канстытуцыяй) яна належыць" (Рымашэўская, 2010).

Падсумоўваючы, трэба адзначыць, што дадзеная дыскусія адбывалася ў двзюх пласкасцях: гісторыка-культурнай і палітычнай, якая на думку аднаго з яе актораў

(уладаў) мае рацыянальнае вымярэнне. Хаця па сутнасці, аргументы мясцовых уладаў, якія выкарысталі сваё інстытуцыянальнае палажэнне, будаваліся на аргументах аб неактуальнасці тэмы, адсюль – ухіленні ад непасрэднага адказу, адцягванне ўвагі шляхам контрдовадаў. Такім чынам, матывацыя дзеянняў уладаў ілюструе выразны патэрналізм, які праяўляецца ў вертыкальным будаванні камунікацыі ды адсутнасці кансэнсусу намінацыйных практык культурнага ландшафту горада.

Аналізуемы прыклад кіравання сімвалічнай прасторай горада ілюструе разыходжанне інтарэсаў і мэт актораў тапанімічнага дыскурсу, больш нагадваючы аднабаковы акт мемарыяльных практык, накіраваны на прысваенне гарадской прасторы ў мэтах легітымацыі існуючага сацыяльнага парадку.

Пра кантроль дзяржавы над сімвалічнай прасторай горада можна казаць у выпадку Гродна, дзе ў 2010 г. было сабрана больш за 7 тысяч подпісаў за тое, каб назваць адну з цэнтральных вуліц у гонар Васіля Быкава. У гэтым жа годзе гарадзенская тапанімічная камісія выступіла з падобнай прапановай надання новай вуліцы імя пісьменніка ў занёманскай частцы горада ("Торадня: пытаньне з вуліцай Быкава завісла", 2010; "Дзень Быкава. У. Някляеў: «Мы жывем не ў час Лукашэнкі, а ў Быкаўскі час»", 2013; Свядлоў, 2010). З аналагічнай прапановай да мясцовых уладаў у 2013 г. звярнуўся старшыня Таварыства беларускай мовы Алес Трусаў.

У рэшце рэшт, згодна з чарговым рашэннем вуліца Васіля Быкава мела з'явіцца на ўскрайках, у адным з новых мікрараёнаў горада. Як у кастрычніку 2014 г. паведаміў мэр горада Мечаслаў Гой, адна з вуліц новага мікрараёну Альшанка атрымае імя пісьменніка (Гаравы, 2013; "Мечислав Гой рассказал каких успехов достиг за два месяца в должности мэра Гродно", 2014).

Не лішнім будзе заўважыць, што вуліца Васіля Быкава ёсць толькі ў падмінскіх Ждановічах (Блиш, 2014; "Дзень Быкава. У. Някляеў: «Мы жывем не ў час Лукашэнкі, а ў Быкаўскі час»", 2013). Згодна з матэрыяламі, размешчанымі ў прэсе ў 2013 г., у Смалявічах новым вуліцам планавалася надаць імя Васіля Быкава, Міколы Гусоўскага, Марка Шагала і Ефрасінні Полацкай (Дынько, 2013).

Спектр суб'ектаў тапанімічнага дыскурсу не абмяжоўваецца інстытутам дзяржавы і грамадскім сектарам. Уключаючыся ў абмеркаванне пытання, партал TUT.BY заўважыў, што на картах беларускіх гарадоў існуюць шматлікія Савецкія, Кастрычніцкія вуліцы ці вуліцы Леніна, разам з тым вуліца Быкава – толькі адна¹⁷.

Сутыкнення неасавецкага і нацыянальнага дыскурсаў можна прасачыць на прыкладзе тапанімікі раённага цэнтра Зэльва. У ліпені 2009 г. грамадскі актывіст Яўген Скрабутан звярнуўся ў мясцовы райвыканкам, ініцыюючы

¹⁷ Закранаючы ідэю перайменавання вуліцы Ульянаўскай у Быкава мінскі блогер Вадзім Зелянкоў пераконваў, што тая мела гістарычную назву. Таму прапанаваў надаць гэту назву вуліцы Цімяразева, якая дагэтуль не мела гістарычнага наймення («Васіль Быкаў. Пяць фактаў, якія ведае не кожны беларус», 2014; Манцэвіч, 2012).

перайменаванне вуліцы Савецкай у вуліцу Ларысы Геніюш, на якой тая жыла. Дадаткова матываваў сваю просьбу тым, што ў гэтым годзе спаўняецца 100 год з дня нараджэння паэткі. У 2010 г. у горадзе быў распачаты збор подпісаў сярод жыхароў вуліцы. Акрамя таго Скрабутанам былі накіраваны лісты ў шматлікія афіцыйныя ўстановы, у першую чаргу ў Міністэрства культуры і Палату прадстаўнікоў, якія перанакіравалі зварот раённым і абласным ўладам.

У аналізуемай спрэчцы абласныя ўлады выкарысталі традыцыйныя прыёмы аргументацыі, напрыклад, падкрэслівалі замарожаны стан працэсу вулічных перайменаванняў у вобласці ці юрыдычныя нязручнасці, якія могуць яго суправаджаць ("На вуліцу імя Ларысы Геніюш у Зэльве няма грошай", 2010). Думку аб немэтазгоднасці надання вуліцы імя Ларысы Геніюш выказаў намеснік кіраўніка Зэльвенскага гарвыканкама па ідэалогіі Валянцін Семяняка, завужаючы дыскурс да атаесамлення савецкага перыяду з сацыяльна-эканамічнымі дасягненнямі ці перамогай у Другой сусветнай вайне ("Зэльвенскі райвыканкам лічыць немэтазгодным наданне вуліцы імя Ларысы Геніюш", 2010; "У Зэльве зноў знайшлася адгаворка ад змены Савецкай на вуліцу Ларысы Геніюш", 2011; Шлыкаў, 2010).

Гісторыя з пытаннем перайменавання вуліцы Савецкай у Зэльве мела свой працяг. Ініцыятар кампаніі Яўген Скрабутан атрымаў станоўчае рашэнне Тапанімічнай камісіі пры Савеце Міністраў, якое выходзіла з каштоўнасцанаарматыўнага прынцыпу. На думку яе членаў новая назва не супярэчыць заканадаўчым нормам. Імя ж паэткі годна ўвекавечання, у той час як старая назва з'яўляецца тыповай і паўтаральнай (Марчык, б. д.; Korkh, б. д.).

У рэшце рэшт у канцы снежня 2010 г. зэльвенскія ўлады, спасылаючыся на адзінагалоснае рашэнне Прэзідыума раённага савета ветэранаў адносна перайменавання вуліцы, адхілілі ініцыятыву Яўгена Скрабутана ("Зельвенские ветераны предпочитают Советскую улицу Ларисы Гениуш", 2011; Марчук, 2011; "У Зэльве зноў знайшлася адгаворка ад змены Савецкай на вуліцу Ларысы Геніюш", 2011). Зыходзячы з логікі разважанняў, згаданы аргумент нагадвае метада сафістычнага выкручвання. Заўважым, што актывіст намерваўся высветліць рэальную колькасць ветэранаў, што выступілі супраць перайменавання вуліцы і лічаць недапушчальным перайменаванне вуліцы ў гонар паэткі-дысідэнткі.

Аналізуемыя выпадкі заслугоўваюць кароткіх заўваг. З пункту гледжання прагматыкі дыялогу, яны нагадваюць спрэчкі, якія абапіраюцца на нарматыўную базу і каштоўнасцныя ўстаноўкі. Разам з тым дзеянні ўладаў сведчылі не столькі аб імкненні дасягнуць ісціну і кампраміс, колькі перамагчы любымі сродкамі – шляхам канфрантацыі, выкарыстання фактару ініцыятывы, ужывання недаказуемых аргументаў ці наўмыснага заблытвання апанента, ухілення ад абмеркавання пытання, адцяжкі часу ці прымянення тактыкі чакання. Менавіта гэты арсенал сродкаў пашыраў магчымасць крытыкі і выказвання апошняга

слова, што ў рэшце рэшт спрычынілася да блакавання ініцыятывы апанента, завядзення праблемы ў тупік (Солодухин, 2000, с. 285, 289).

Такім чынам, можна прыйсці да высновы, што ігнараванне грамадскіх ініцыятыў, накіраваных на ўшанаванне імёнаў вядомых беларускіх літаратараў, мае палітычную падаплёку (Дзярновіч, 2004, с. 41–52).

Заканчэнне

Сучасны тапанімічны ландшафт беларускага горада прадстаўляе складаны тэкст, які сфарміраваўся пад уплывам соцыякультурных і палітычных трансфармацый. Пачынаючы з другой паловы XIX ст. і фактычна на працягу ўсяго XX ст. на працэс урбанімічнай намінацыі ў Беларусі сур'ёзны ўплыў аказвалі пазалінгвістычныя фактары, якія абумовілі якасныя змены тапанімічнай парадыгмы. У сучаснай Беларусі ролю галоўнага тапанімічнага намінатара адыгрывае інстытут дзяржавы. Не выклікае сумнення, што вулічныя найменні ўспрымаюцца ўладамі ў якасці важных культурных кодаў, якія крышталізуюць самаідэнтычнасць соцыума, фарміруюць яго прасторавую ідэнтычнасць і гістарычную памяць гараджан. Адсюль у семіятным плане сучасны тапанімічны тэкст спалучае назвы ўнутрыгарадскіх аб'ектаў, якія розняцца як па сваім генезісе, так і ў функцыянальным плане, што вынікае з тапанімічных хістанняў апошніх дваццаці пяці гадоў.

У сучасным тапанімічным дыскурсе прымаюць удзел розныя акторы, успрыманне ўласных імёнаў якіх абапіраецца на адрозных, часам дыяметральна супрацьлеглых свепапоглядавых падыходах. Даўнія ўрбанонімы разглядаюцца як элементы гісторыка-культурнай спадчыны горада, з чым звязаны дыскурс аб неабходнасці іх вяртання. Намінацыі часоў Расійскай імперыі і савецкага перыяду ў гэтым выпадку актыўна пераасэнсоўваюцца як ідэалагічныя. Іншы падыход разумення ўрбанонімаў прадстаўляе афіцыйны бок, які трактуе тапанімічнае асяроддзе ў якасці сімвалічнага капіталу і інструменту прапаганды.

Такім чынам, па прычыне адрознага разумення тапанімічнай спадчыны, рэпрэзентавання розных падыходаў і ўстановак сучасныя тапанімічныя практыкі надалей выклікаюць дыскусію. Мабыць таму з-за адсутнасці кампрамісу цяжка казаць аб канструктыўнасці тапанімічнага дыялогу.

Аналіз актуальнага стану беларускага ўрбанімічнага фонду дазваляе вылучыць шэраг заканамернасцей яго развіцця. Адной з іх з'яўляецца жывучасць савецкай тапанімічнай спадчыны. У шматлікіх беларускіх гарадах можна сустрэць Савецкую вуліцу ці плошчу, вуліцу Леніна ці Ленінскую, Карла Маркса, Кастрычніцкую, Сацыялістычную ці Чырвонаармейскую. Хаця абстрактныя найменні, у якіх па-ранейшаму адлюстроўваецца камуністычная ідэалогія ці імёны лідараў камуністычнага руху, не сугучны з гістарычнай традыцыяй ці

архітэктурным асяроддзем горада, у чым праяўляецца выразная семантычная непаслядоўнасць.

Палітычная прырода намінацыйных актаў, кансервацыя савецкай спадчыны прасочваецца тапаграфічна. Урбанімічная тапаграфія валодае акрэсленай уласцівасцю, яднаючы семіятычна разнастайны тапанімічны ландшафт. Савецкія тапонімы надалей пераважаюць у гістарычных цэнтрах гарадоў. Беларускі ж акцэнт перасоўваецца на гарадскія ўскрайкі¹⁸. Адзначым, што на нелагічнасць "выцяснення беларускай культуры на перыферыю" ў сталіцы незалежнай дзяржавы звяртае ўвагу Аляксей Ластоўскі (б. д.-а). Акрамя таго намінацыя новых вуліц адбываецца не столькі ў рамках дэкамунізацыі, колькі ў рамках упарадкавання тапанімічнага фонду.

Такім чынам, аналіз даступных матэрыялаў схіляе да высновы аб тым, што гарадской прасторы ўласціва акрэсленая каштоўнасна-нарматыўная і тапаграфічная іерархія, якая абумоўлена аксіялагічнымі прыярытэтамі ўладаў ды прысвоенасцю ёй публічнай прасторы гарадоў (Бурдые, 2007, с. 50).

Адсюль сучасны беларускі ўрбанімічны тэкст нагадвае пазбаўлены індывідуальнасці, семантычна эклектычны гібрыдны скансэн.

Афіцыйную тапанімічную палітыку характарызуе не столькі дыскусійны ці палемічны, колькі сафістычны характар. Для прыкладу, адной з найбольш распаўсюджаных форм абгрунтавання свайго становішча, якое спалучаецца з крытыкай вяртання гістарычных тапонімаў ці надання нацыянальна афарбаваных намінацый, з'яўляецца выкарыстанне аргументу адсутнасці сродкаў. Хача ні ў каго не выклікае сумнення, што нягледзячы на сур'ёзныя матэрыяльныя цяжкасці менавіта назвы ўнутрыгарадскіх аб'ектаў траплялі ў поле зроку савецкай улады адразу пасля яе ўстанаўлення. Так, 12 красавіка 1918 г. быў выдадзены дэкрэт аб помніках, адным з падпісантаў якога быў старшыня Саўнаркама Уладзімір Ленін. У адпаведнасці з яго зместам: "Той же комиссии поручается спешно подготовить декорирование города в день 1 мая и замену надписей, эмблем, названий улиц, гербов и т.п. новыми, отражающими идеи и чувства революционной трудовой России" (*Декрет о памятниках Республики 12 апреля 1918*, б. д.; Муравьев, б. д.). У Мінску, як даводзіць Іван Сацукевіч, першыя перайменаванні вуліц датуюцца летам 1919 г. (Сацукевіч, 2013, с. 240).

Урэшце трэба падкрэсліць, што за накрэсленай тэндэнцыяй тапанімічнага хістання апошніх дваццаці пяці гадоў хаваюцца і рэгіянальныя асаблівасці тапанімічнай эвалюцыі. Такім выключэннем можна палічыць прыклад Маладзечна.

Не выклікае сумнення, што праблема тапанімічнай эвалюцыі беларускага постсавецкага горада з'яўляецца прадметам манаграфічнага разгляду.

¹⁸ На нелагічнасць выцяснення беларускай культуры на перыферыю ў сталіцы незалежнай дзяржавы звяртае ўвагу Аляксей Ластоўскі (Ластоўскі, б.д.-а).

Крыніцы

Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów, XXV 3839a.

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 5924.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, SA 3862; F. 11 ap. 1 b. 18584; F. 110 ap. 1 b. 3.

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Гродне, Ф. 2 воп. 38 спр. 608.

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, Ф. 1761 воп. 1 спр. 15; Ф. 1817 воп. 1 спр. 187.

Bibliography

Sources

Декрет о памятниках Республики 12 апреля 1918. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/18-04-12.htm>

Закон Республики Беларусь от 5 мая 1998 г. №154-3 Об административно-территориальном делении и порядке решения вопросов административно-территориального устройства Республики Беларусь (тэкст закона са зменамі і дапаўненнямі на кастрычнік 2008 г. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://laws.newsby.org/documents/laws/law0986.htm>

Закон Республики Беларусь от 5 мая 1998 г. №154-3 Об административно-территориальном делении и порядке решения вопросов административно-территориального устройства Республики Беларусь (тэкст закона са зменамі і дапаўненнямі на кастрычнік 2008 г. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://laws.newsby.org/documents/laws/law0986.htm>

Канцэпцыя й плян дзейнасці тапанімічнай камісіі ТБМ. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.dziarzava.org/viewtopic.php?id=448>

Минск. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from http://maps.tut.by/minsk/?suggest=0&select_city=15800&street=&text=

Навукова-практычная канфэрэнцыя па ўрбатапаніміцы. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://vk.com/event27960207>

План губернского города Минска [канец XVIII ст.]. (2005). In Ю. Чантурия, *Градостроительное искусство Беларуси второй половины XVI – первой половины XIX в.* (p. 126). Минск: Белорусская наука.

Праект: Канцэпцыя ўпарадкавання ўрбаніміі (унутрыгарадзкой тапаніміі) Беларусі. [1993]. [Мінск].

Решение Минского городского Совета депутатов от 23 марта 2006 г. №230 Аб зацвярджэнні Палажэння аб камісіі па найменаванні і перайменаванні праспектаў, вуліц, плошчаў і іншых састаўных частак г. Мінска. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/org384/basic/text0035.htm>

Указ Президента Республики Беларусь 7 мая 2005 г. № 216 О переименовании некоторых проспектов и улиц в г. Минске. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://laws.newsby.org/documents/ukazp/pos02/ukaz02060.htm>

Literature

- Jodkowski, J. (1932). *Nazwy ulic i placów grodzieńskich dawne i dzisiejsze*. Grodno: Księgarnia E. Iberskiego w Grodnie.
- Korkh. (n.d.). Тапанімічная камісія ўхваліла перайменаванне вуліцы Савецкай у Зэльве. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1115453&page=>
- Kowalewska, Z. (1912). *Obrazki mińskie 1850–1863*. Wilno: Księgarnia Józefa Zawadzkiego.
- Syrokomla, W. (1857). Mińsk: Pobieźny rzut oka na stan dzisiejszego Mińska. *Teka Wileńska*, 1857, 173–232.
- Аинса, Ф. (1999). *Реконструкция утопии: Эссе*. Москва: Наследие – Editions UNESCO.
- АТ. (2016, March 10). Мы пакінулі Савецкі завулак, каб паказаць, што ён вядзе ў тупік: Як Маладэчна перастаў быць савецкім горадам. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/content/article/27600448.html>
- Блиш, Д. (2014, November 12). Фоторепортаж: Единственная в стране улица имени Василя Быкова. Retrieved July 1, 2017, from http://blisch.by/bykov-street#disqus_thread
- Бобровский, П. (1863). *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба: Гродненская губерния* (Pt. 2, pp. 757–774). Санкт-Петербург: Типография Иосафата Огризко.
- Больш за 100 прадстаўнікоў магілёўскай эліты выступаюць за гістарычныя назвы вуліц. (2014, May 27). Retrieved July 1, 2017, from <http://gorad.by/by/page/town/8422>
- Бон, Т. (2013). *Минский феномен: Городское планирование и урбанизация в Советском Союзе*. Москва: РОССПЭН.
- Бранденбергер, Д. (2009). *Национал-большевизм: Сталинская массовая культура и формирование русского национального самосознания (1931–1956)*. Санкт-Петербург: Академический проект. Издательство ДНК.
- Бурдые, П. (2007). *Социология социального пространства*. Санкт-Петербург: Алетейя.
- В Минске будут возвращены исторические названия ряда улиц в центральной части города. (2010, March 15). Retrieved July 1, 2017, from <https://ais.by/news/5718>
- Васіль Быкаў: Пяць фактаў, якія ведае не кожны беларус. (2014, June 19). Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/403692.html>
- Вячорка, В. (2014, November 12). Як дэсаветызаваць назвы менскіх вуліцаў і пляцаў? Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/content/article/26686421.html>
- Габрусь, Т., Кулагін, А., Чантурыя, Ю., Квіцінцкая, А., & Ткачоў, М. (1998). *Страчаныя спадчына*. Мінск: Полымя.

- Гаравы, М. (2013, December 5). Стварыць ў Гродна дзяржаўны музей Васіля Быкава і назваць вуліцу горада яго імем. Retrieved July 1, 2017, from http://novychas.info/hramadstva/stvarycj_u_hrodna_dziarzauny_m
- Гарадская ідэнтычнасць Віцебска: Праўда і стэрэатыпы. (2013, November 14). Retrieved July 1, 2017, from <http://budzma.org/budzma/haradskaya-identychnasc-vicyebska-prawda-i-stereatypy.html>
- Горадня: Пытаньне з вуліцай Быкава завісла. (2010, August 23). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/2135110.html>
- Горевой, М. (2010a, July 13). В Мингорисполком передано 105 тысяч подписей за улицу Быкова. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/176638.html>
- Горевой, М. (2010b, March 15). Станцию метро "Площадь Ленина" предлагают переименовать обратно. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/164114.html>
- Городская топонимика – это культурная визитка города! (2014, November 15). Retrieved July 1, 2017, from <http://urbanistic.by/2014/11/15/gorodskaya-toponimika-eto-kulturnaya-vizitka-goroda>
- Госцеў, А. (2013). Праца Гарадзенскай тапанімічнай камісіі ў 1990–1993 гадах: Успаміны і меркаванні. *Гарадзенскі гадавік*, 2, 104–122.
- Далоў савецкае! (2014, June 6) [Video file]. Retrieved from <https://youtube.com/watch?v=krVGsolDN-A>
- Дзень Быкава: У. Някляеў: "Мы жывем не ў час Лукашэнкі, а ў Быкаўскі час". (2013, June 19). Retrieved July 1, 2017, from <http://zapraudu.info/dzen-bykava-u-nyaklyaeu-my-zhyvem-ne-u-chas-lukashenki-a-u-bykauski-chas>
- Дзярновіч, А. (2004). Быкаў Васіль (Васіль Уладзіміравіч). In *Нонканфармізм у 1953–1985: Даведнік* (Vol. 1). Мінск: Athenaem. (Athenaem, Vol. 9; Архіў Найноўшае Гісторыі).
- Дынько, А. (2013, October 31). У Смалявічах будуць вуліцы Каліноўскага і Быкава: Гадоў праз 20. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/25154208.html>
- Жыхары Глыбокага не жадаюць жыць на савецкіх вуліцах. (2011, December 22). Retrieved July 1, 2017, from <http://zapraudu.info/zhыхary-glubokaga-ne-zhadayuc-zhyc-na-saveckix-vulicax>
- Жыхары Камуністычнай у Віцебску не пажадалі вярнуць вуліцы сапраўдную назву. (2010, March 17). Retrieved July 1, 2017, from <http://bchd.info/1711-zhыхary-kamunistychnaj-u-vicebsku-ne-pazhadali.html>
- Зельвенские ветераны предпочитают Советскую улицу Ларисы Гениуш. (2011, February 3). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&news=76278>
- Зэльвенскі райвыканкам лічыць неэтазгодным наданне вуліцы імя Ларысы Геніюш. (2010, July 5). Retrieved July 1, 2017, from <http://bchd.info/index.php?newsid=2582>
- Иконников, А. (2001). *Архитектура XX века: Утопия и реальность* (Vol. 1). Москва: Прогресс – Традиция.
- Историк Иван Сацукевич: Мы можем требовать возвращения всех исторических названий, но фактически мы поступим по-большевистски. (2012, June 29). Retrieved July 1, 2017, from http://belapan.by/archive/2012/06/29/media_toponimika

- Казакевич, А. (2011). Символика места: Забывание и фрагментация "советского" в ландшафте Минска. *Неприкосновенный запас: Дебаты о политике и культуре*, 2011(6(80)), 17–33. Retrieved July 1, 2017, from <http://magazines.russ.ru/nz/2011/6/k4.html>
- Клінаў, А. (2008). *Малая падарожная кніжка па Горадзе Сонца*. Мінск: Логвінаў.
- Коваленя, А., & Сташкевич, Н. (Eds.). (2004). *Великая Отечественная война советского народа (в контексте Второй мировой войны)*. Минск: Издательский центр БГУ.
- Кола, Д. (2001). *Политическая социология*. Москва: Весь мир, ИНФРА-М.
- Куркоў, І. (2002). *Мінск незнаёмы 1920–1940*. Мінск: Ураджай.
- Лапцевич, В. (2014, November 30). Улицам в Могилеве хотят вернуть исторические названия. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.camarade.biz/node/16591>
- Ластоўскі, А. (n.d.-a). *Гістарычная памяць у Беларусі: Адметнасці і праблемы: Лекцыя 3. Памяць пра Вялікую Айчынную вайну ў Беларусі: Замацаванне і аспрэчванне афіцыйнай версіі*. Retrieved July 1, 2017, from http://old.belcollegium.org/lekcyji/litaratura/lastouski_03.htm
- Ластоўскі, А. (n.d.-b). *Гістарычная памяць у Беларусі: Адметнасці і праблемы: Лекцыя 4. Гістарычная памяць у гарадскім ландшафце: Выпадак Другой сусветнай вайны*. Retrieved July 1, 2017, from http://old.belcollegium.org/lekcyji/litaratura/lastouski_04.htm
- Ластоўскі, А., Казакевич, А., & Балачкайце, Р. (2010). Памяць пра Другую сусветную вайну ў гарадскім ландшафце Усходняй Еўропы. *Arche*, 2010(3), 251–300.
- Лашкевич, К. (2009, August 25). Па Полацку з Уладзімірам Арловым. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/otklik/145818.html>
- Лашкевич, К. (2010, May 26). Перайменавање станцыі метро "Плошча Леніна" адкладаецца. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/171395.html>
- Лукашэнка пра мову, Быкава, інтэлігенцыю. (n.d.) [Video file]. Retrieved July 1, 2017, from <https://www.youtube.com/watch?v=5B-NimbsZ2w>
- Лукашэнка: Васіль Быкаў не быў маім прыхільнікам, але ў яго ёсць выдатныя творы. (2014, October 3). Retrieved July 1, 2017, from http://by.belapan.by/archive/2014/10/03/731210_731211
- Маладзечна. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from [z http://maps.tut.by/molodechno](http://maps.tut.by/molodechno)
- Манцевич, Н. (2012, March 28). "Не всякое название, которое кажется советским, таким и является". Retrieved July 1, 2017, from <http://euroradio.fm/ru/report/ne-vsyaikoe-nazvanie-kotoroe-kazhetsya-sovetskim-takovym-i-yavlyayetsya-103544>
- Марчук, Х. (2011, February 2). Зэльвенскія ветэраны не хочуць жыць на вуліцы Ларысы Геніюш. *Газета Слоні́мская*. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.gs.by/ru/115/40/4955/Зэльвенскія-ветэраны-не-хочуць-жыць-на-вуліцы-Ларысы-Геніюш.htm>
- Марчык, Р. (n.d.). Першая вуліца Геніюш. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.wold.belsat.eu/be/objektyw/wiadomosci/a,180,piershaia-vulitsa-gieniush.html>
- Мезенка, Г. (1997). *Беларуская анамстыка*. Мінск: Вышэйшая школа.
- Мезенко, А. (2003). *Имя внутригородского объекта в истории: Об урбанонимах Беларуси XIV-XX в.* Минск: Вышэйшая школа.
- Менскім уладам перадалі 100 тысяч подпісаў за вуліцу Быкава. (2014, August 27). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/26553352.html>

- Мечислав Гой рассказал каких успехов достиг за два месяца в должности мэра Гродно. (2014, October 16). Retrieved July 1, 2017, from <http://grodno24.com/authority/mechislav-goj-rasskazal-kakix-uspexov-dostig-za-dva-mesyacza-v-dolzhnosti-mera-grodno.html>
- Мингорсовет переименовал улицу Берсона в улицу Эдварда Войниловича. (2007, September 26). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.interfax.by/news/belarus/1031881>
- Муравьев, В. (n.d.). Московские улицы: Секреты переименований. Retrieved July 1, 2017, from http://www.kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks362203
- На вуліцу імя Ларысы Геніюш у Зэльве няма грошай. (2010, August 17). Retrieved July 1, 2017, from <https://charter97.org/be/news/2010/8/17/31411>
- Навумчык, С. (2014, June 17). Быкаў намаляваў "Лукашэнку". Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/partret-lukashenka-made-by-bykau/25425764.html>
- Навумчык, С. (2015, May 9). Як Быкава не пускалі на плошчу Перамори. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/25378116.html>
- Навумчык, С. (2016a, May 14). Рэфэрэндум-95 пра сымболіку і мову ня быў легітымным. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/27734568.html>
- Навумчык, С. (2016b, March 24). Як рыхтавалася "Вясна-96". Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/27633745.html>
- Найдорф, М. (n.d.). Тоталитаризм как простейшая форма "массовой культуры". Retrieved July 1, 2017, from http://www.countries.ru/library/twenty/total_form_of_culture.htm
- Около 200 подписей за переименование улицы Советской в улицу Войниловича передано в Мингорисполком. (2016, February 13). Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2016/02/13/ic_news_116_470752
- Осипов, М. (2015, April 3). Апрельские тезисы. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.sb.by/ng/SECTION/article/aprelskie-tezisy-03-04-2015.html>
- Осмоловский, М. (1950). *Минск*. Москва: Государственное издательство архитектуры и градостроительства.
- Осмоловский, М. (1952). *Минск*. Retrieved July 1, 2017, from <http://minchanin.esmasoft.com/books/osmolovsky/1952>
- Павлова, М. (2012, January 3). Жители Глубокого просят переименовать улицу Ленина, власти не спешат. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.vitebsk.cc/2012/01/03/zhiteli-glubokogo-prosyat-pereimenovat-ulitsu-lenina-vlasti-ne-speshat>
- Парсонс, Т. (2002). *О структуре социального действия*. Москва: Академический проект.
- Переименование ряда улиц Минска позволит увековечить знаковые исторические события военных лет и нашего времени. (2005, May 7). Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/52942.html>
- Подольская, Н. (1978). *Словарь русской ономастической терминологии*. Москва: Наука.
- Полацк. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://maps.tut.by/polock>
- Рымашэўская, Ю. (2010, July 23). Подпісы за вуліцу Быкава перададзены сталічным уладам. Retrieved July 1, 2017, from <https://www.nv-online.info/np/podpisy-za-vulitsu-bykava-peradadzeny-stalichnym-uladam/>

- Сацукевіч, І. (2008). Тапаніміка Мінска ў 1945–1985 гг. In *Мінск і мінчане: Дзесяць стагоддзяў гісторыі (да 940-годдзя горада): Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі*. Мінск, 7–9 верасня 2007 г. (pp. 333–337). Мінск: Беларуская навука.
- Сацукевіч, І. (2011). Тапанімія вуліц і плошчаў Менска ў XIX – пачатку XX ст. Retrieved July 1, 2017, from <http://philology.by/page/minsk-toponyms-19-beginning-20-centuries>
- Сацукевіч, І. (2013). Тапаніміка Менска як люстэрка гістарычнай палітыкі ўладаў у XX – пачатку XXI стагоддзя. *Arche*, 2013(2), 239–254.
- Сацукевіч, І. (n.d.). Назвы вуліц і плошчаў Мінска як гісторыка-культурная спадчына. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.dziarzava.org/viewtopic.php?id=459>
- Саяпін, В. (2013). Гісторыя вуліц Гродна ў XX стагоддзі. *Гарадзенскі гадавік*, 2, 60–91.
- Свярдлоў, П. (2010, June 30). У Гродне нарашце з’явіцца вуліца імя Васіля Быкава. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/175190.html>
- Семянчук, Г. (2013). Вуліцы Гродна часоў Расейскай імперыі (1795–1915 гг.). *Гарадзенскі гадавік*, 2, 48–59.
- Соколова, О. (2014). Семиотическое пространство Минска: Символика города. *Вестник Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў*, 2(22), 11–25.
- Солодухин, О. (2000). *Логика*. Ростов-на-Дону: Феникс.
- Спасюк, Е. (2012). Власти Минска боятся переувечить память Василя Быкова? Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2012/8/8/ic_articles_116_178766/print
- Турова, Р. (2009). Семиотика городского пространства Ю. М. Лотмана: Опыт переосмысления. *Независимый филологический журнал*, 2009(98). Retrieved July 1, 2017, from <http://magazines.russ.ru/nlo/2009/98/tu8.html>
- У Глыбокім зьбіралі подпісы за гістарычныя назвы вуліц. (2015, April 15). Retrieved July 1, 2017, from <http://dyjalog.info/by/society1/item/1332-u-hlybokim-zbirali-podpisy-za-histarycznyia-nazvy-vulic.html>
- У Зэльве зноў знайшлася адгаворка ад змены Савецкай на вуліцу Ларысы Геніюш. (2011, January 1). Retrieved July 1, 2017, from <http://euroradio.fm/u-zelve-znou-znayshlasya-adgavorka-ad-zmeny-saveckay-na-vulicu-larysy-ghenyush>
- У Магілёве больш няма Савецкай плошчы? (2014, July 1). Retrieved July 1, 2017, from <http://euroradio.fm/u-magilyove-bolsh-nyama-saveckay-ploshchy>
- У Магілёве назвалі вуліцы, якім вярнуць гістарычныя назвы. (2013, March 31). Retrieved July 1, 2017, from <http://gorad.by/by/page/town/5246>
- У Магілёве стартавала грамадская кампанія па вяртанні цэнтральным вуліцам гістарычных назваў. (2014, May 28). *Наш Магілёў*, pp. 1, 3.
- У Мінску з’явіліся вуліцы Янкі Брыля і Льва Сапегі, знікла вуліца Берсана. (2007, September 26). Retrieved July 1, 2017, from <http://euroradio.fm/u-minsku-zyavilisya-vulicy-yanki-brylya-i-lva-sapegi-znikla-vulica-bersana>
- Украдены подписи за улицу Василя Быкова. (2010, July 7). Retrieved July 1, 2017, from http://udf.by/main_news/31876-ukradeny-podpisi-za-ulicu-vasilya-bykova.html
- Ул. Советскую просят назвать в честь создателя Красного костела. (2016, March 1). *CityDog.by*. Retrieved July 1, 2017, from http://citydog.by/post/zaden_voinilovicha

- Улады Віцебска не маюць грошай, каб аплаціць перайменаванне вуліцы Камуністычнай у Багаслоўскую. (2010, January 21). Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2010/01/21/ic_news_116_324700
- Улевич, О. (2007, July 14). Минские власти опять переименовывают улицы. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/91077.html>
- Улице Торговой в Минске вернули историческое название Зыбицкая. (2010, March 17). Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2010/03/17/ic_news_116_327649
- Хмельницкий, Д. (2006). *Архитектура Сталина: Психология и стиль*. Москва: Прогресс-Традиция.
- Центральным улицам Могилева не планируется возвращать исторические названия. (2013, January 30). Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2013/01/30/ic_news_116_410118
- Чантурия, Ю. (2005). *Градостроительное искусство Беларуси второй половины XVI – первой половины XIX в.* Минск: Белорусская наука.
- Шлыкаў, У. (2010, July 5). З'яўленне вуліцы Ларысы Геніюш у Зельве немэтазгоднае. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.t-styl.info/by/73/1/3742>
- Шчарбачэвіч, Н. (2015, November 28). Тапанімічная геаметрыя вуліц. Retrieved July 1, 2017, from <http://zviazda.by/2015/11/112286.html>
- Шыбеко, З., & Шыбеко, Р. (1990). *Минск: Страницы жизни дореволюционного города*. Минск: Полюмя.
- Шэрая кніга дыктатуры. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.belaruspartisan.org/blogs/znavec/14521>

Bibliography (Transliteration)

Sources

- Dekret o pamiatnikakh Respubliki 12 aprelia 1918.* (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/18-04-12.htm>
- Kantsëptsyia i plan dzeinas'tsi tapanimichnaï komisii TBM. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.dziarzava.org/viewtopic.php?id=448>
- Minsk. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from http://maps.tut.by/minsk/?suggest=0&select_city=15800&street=&text=
- Navukova-praktychnaia kanfërensyia pa urbatapanimitsy. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://vk.com/event27960207>
- Plan gubernskago goroda Minska [kanets XVIII st.]. (2005). In I. Chanturiia, *Gradostroitel'noe iskustvo Belarusi vtoroi poloviny XVI – pervoi poloviny XIX v.* (p. 126). Minsk: Belorusskaia nauka.
- Praekt: Kantsëptsyia ŭparadkavan'nia ŭrbananimii (unutryharadzskoï tapanimii) Belarusi.* [1993]. [Minsk].

- Reshenie Minskogo gorodskogo Soveta deputatov ot 23 marta 2006 g. №230 Ab zatsviardzhenni Palazhennia ab komisii pa naïmenavanni i peraïmenavanni praspaktaŭ, vulits, ploshchaŭ i inshykh sastaŭnykh chastak h. Minska.* (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/org384/basic/text0035.htm>
- Ukaz Prezidenta Respubliki Belarus' 7 maia 2005 g. № 216 O pereimenovanii nekotorykh prospektov i ulits v g. Minske.* (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://laws.newsby.org/documents/ukazp/pos02/ukaz02060.htm>
- Zakon Respubliki Belarus' ot 5 maia 1998 g. №154-Z Ob administrativno-territorial'nom delenii i poriadke reshenia voprosov administrativno-territorial'nogo ustroïstva Respubliki Belarus' (têkst zakona sa zmenami i dapaŭnenniami na kastychnik 2008 h.* (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://laws.newsby.org/documents/laws/law0986.htm>

Literature

- Ainsa, F. (1999). *Rekonstruktsiia utopii: Èsse*. Moskva: Nasledie – Editions UNESCO.
- AT. (2016, March 10). My pakinuli Savetski zavulak, kab pakazats', shto ion viadze ŭ tupik: Iak Maladëchna perastaŭ byts' savetskim horadam. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/content/article/27600448.html>
- Blishch, D. (2014, November 12). Fotoreportazh: Edinstvennaia v strane ulitsa imeni Vasilia Bykova. Retrieved July 1, 2017, from http://blisch.by/bykov-street#disqus_thread
- Bobrovskii, P. (1863). *Materialy dlia geografii i statistiki Rossii, sobrannye ofitserami Genera-l'nogo shtaba: Grodnenskaia guberniia* (Pt. 2, pp. 757–774). Sankt-Peterburg: Tipografiia Iosafata Ogrizko.
- Bol'sh za 100 pradstaŭnikoŭ mahilioŭskaï elity vystupaiuts' za historychnyia nazvy vulits. (2014, May 27). Retrieved July 1, 2017, from <http://gorad.by/by/page/town/8422>
- Bon, T. (2013). *Minskii fenomen: Gorodskoe planirovanie i urbanizatsiia v Sovetskom Soiuze*. Moskva: ROSSPĖN.
- Brandenberger, D. (2009). *Natsional-Bol'shevizm: Stalinskaia massovaia kul'tura i formirovanie russkogo natsional'nogo samosoznaniia (1931–1956)*. Sankt-Peterburg: Akademicheskii proekt. Izdatel'stvo DNK.
- Burd'e, P. (2007). *Sotsiologiia sotsial'nogo prostranstva*. Sankt-Peterburg: Aleteïia.
- Chanturiia, I. (2005). *Gradostroitel'noe iskusstvo Belarusi vtoroi poloviny XVI – pervoi poloviny XIX v.* Minsk: Belorusskaia nauka.
- Daloŭ savetskiae!* (2014, June 6) [Video file]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=krVGsolDN-A>
- Dyn'ko, A. (2013, October 31). U Smaliavichakh buduts' vulitsy Kalinoŭskaha i Bykava: Hadoŭ praz 20. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/25154208.html>
- Dzen' Bykava: U. Niakliaeŭ: "My zhyvem ne ŭ chas Lukashënki, a ŭ Bykaŭski chas". (2013, June 19). Retrieved July 1, 2017, from <http://zapraudu.info/dzen-bykava-u-nyaklyaeu-my-zhyvem-ne-u-chas-lukashenki-a-u-bykauski-chas>

- Dziarnovich, A. (2004). Bykaŭ Vasil' (Vasil' Uladzimiravich). In *Nonkanfarmizm u 1953–1985: Davednik* (Vol. 1). Minsk: Athenaum. (Athenaum, Vol. 9; Arkhiŭ Naŭnoŭshae Historyi).
- Gorevoi, M. (2010a, July 13). V Mingorispolkom peredano 105 tysiach podpisei za ulitsu Bykova. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/176638.html>
- Gorevoi, M. (2010b, March 15). Stantsii metro "Plushchad' Lenina" predlagaiut pereimenovat' obratno. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/164114.html>
- Gorodskaya toponimika – eto kul'turnaia vizitka goroda! (2014, November 15). Retrieved July 1, 2017, from <http://urbanistic.by/2014/11/15/gorodskaya-toponimika-eto-kulturnaya-vizitka-goroda>
- Habrus', T., Kulahin, A., Chanturyia, I., Kvitinitskaia, A., & Tkachou, M. (1998). *Strachanaia spadchyna*. Minsk: Polymia.
- Haradskaia identychnasts' Vitsebska: Praŭda i stereotypy. (2013, November 14). Retrieved July 1, 2017, from <http://budzma.org/budzma/haradskaia-identychnasc-vicyebska-prawda-i-stereotypy.html>
- Haravy, M. (2013, December 5). Stvaryts' ŭ Hrodna dziarzhainy muzei Vasilia Bykava i nazvats' vulitsu horada iaho imem. Retrieved July 1, 2017, from http://novychas.info/hramadstva/stvarycj_u_hrodna_dziarzhainy_m
- Horadnia: Pytan'ne z vulitsai Bykava zavisla. (2010, August 23). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/2135110.html>
- Hosteŭ, A. (2013). Pratsa Haradzenskaŭ tapanimichnaŭ kamisii ŭ 1990–93 hadakh: Uspaminy i merkavanni. *Haradzenski hadavik*, 2, 104–122.
- Ikonnikov, A. (2001). *Arkhitektura XX veka: Utopiia i real'nost'* (Vol. 1). Moskva: Progress – Traditsiia.
- Istoriik Ivan Satsukevich: My mozhem trebovat' vozvrashcheniia vseh istoricheskikh nazvaniŭ, no fakticheski my postupim po-bol'shevistski. (2012, June 29). Retrieved July 1, 2017, from http://belapan.by/archive/2012/06/29/media_toponimika
- Jodkowski, J. (1932). *Nazwy ulic i placów grodzieńskich dawne i dzisiejsze*. Grodno: Księgarnia E. Iberskiego w Grodnie.
- Kazakevich, A. (2011). Simvolika mesta: Zabyvanie i fragmentatsiia "sovetskogo" v landshafte Minska. *Neprikosnovennyi zapas: Debaty o politike i kul'ture*, 2011(6(80)), 17–33. Retrieved July 1, 2017, from <http://magazines.russ.ru/nz/2011/6/k4.html>
- Khmel'nitskii, D. (2006). *Arkhitektura Stalina: Psikhologiia i stil'*. Moskva: Progress – Traditsiia.
- Klinaŭ, A. (2008). *Malaia padarozhnaia knizhka na Horadze Sontsa*. Minsk: Lohvinaŭ.
- Kola, D. (2001). *Politicheskaya sotsiologiia*. Moskva: Ves' mir, INFRA-M.
- Korkh. (n.d.). Tapanimichnaia kamisiia ŭkhalila peraimenavanne vulitsy Savetskaŭ u Zel've. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1115453&page=>
- Kovalenia, A., & Stashkevich, N. (Eds.). (2004). *Velikaia Otechestvennaia voŭna sovetskogo naroda (v kontekste Vtoroi mirovoi voŭny)*. Minsk: Izdatel'skii tsentr BGU.
- Kowalewska, Z. (1912). *Obrazki mińskie 1850–1863*. Wilno: Księgarnia Józefa Zawadzkiego.
- Kurkou, I. (2002). *Minsk neznaiony 1920–1940*. Minsk: Uradzhaŭ.

- Laptevich, V. (2014, November 30). Ulitsam v Mogileve khotiat vernut' istoricheskie nazvaniia. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.camarade.biz/node/16591>
- Lashkevich, K. (2009, August 25). Pa Polatsku z Uladzimiram Arlovym. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/otklik/145818.html>
- Lashkevich, K. (2010, May 26). Peraïmenavanne stantsyi metro "Ploshcha Lenina" adkladaetsta. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/171395.html>
- Lastoŭski, A. (n.d.-a). *Histarychnaia pamiats' u Belarusi: Admetnastsi i prablemy: Lektsyia 3. Pamiats' pra Vialikiu Aïchynnuiŭ vaïnu ŭ Belarusi: Zamatsavanne i asprêchvanne afitsyiŭŭ versii*. Retrieved July 1, 2017, from http://old.belcollegium.org/lekcyji/litaratura/lastouski_03.htm
- Lastoŭski, A. (n.d.-b). *Histarychnaia pamiats' u Belarusi: Admetnastsi i prablemy: Lektsyia 4. Histarychnaia pamiats' u haradskim landshaftse: Vypadak Druhoi susvetnaï vaïny*. Retrieved July 1, 2017, from http://old.belcollegium.org/lekcyji/litaratura/lastouski_04.htm
- Lastoŭski, A., Kazakevich, A., & Balachkaïtse, R. (2010). Pamiats' pra Druhuiŭ susvetnuiŭ vaïnu ŭ haradskim landshaftse Uskhodniaï Eŭropy. *Arche*, 2010(3), 251–300.
- Lukashêŭka pra movu, Bykava, intêlihentsyiu. (n.d.) [Video file]. Retrieved July 1, 2017, from <https://www.youtube.com/watch?v=5B-NimbsZ2w>
- Lukashêŭka: Vasil' Bykaŭ ne byŭ maïm prykhil'nikam, ale ŭ iaho iosts' vydatnyia tvory. (2014, October 3). Retrieved July 1, 2017, from http://by.belapan.by/archive/2014/10/03/731210_731211
- Maladzechna. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://maps.tut.by/molodechno>
- Mantsevich, N. (2012, March 28). "Ne vsiakoe nazvanie, ktoroe kazhetsia sovetskim, takovym i iavliaetsia". Retrieved July 1, 2017, from <http://euroradio.fm/ru/report/ne-vsyakoe-nazvanie-ktoroe-kazhetsya-sovetskim-takovym-i-yavlyatsya-103544>
- Marchuk, K. (2011, February 2). Żel'venskiia vetêrany ne khochuts' zhyts' na vulitsy Larysy Heniiush. *Hazeta Slonimskaia*. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.gs.by/ru/115/40/4955/Zel'venskija-vetêrany-ne-khochut'-zhyt'-na-vulitsy-Larysy-Geniush.htm>
- Marchyk, R. (n.d.). Pershaia vulitsa Heniiush. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.wold.belsat.eu/be/objektyw/wiadomosci/a,180,piershaia-vulitsa-geniush.html>
- Mechislav Hoï rasskazał kakikh uspekhev dostih za dva mesiatsa v dolzhnosti mêra Hrodno. (2014, October 16). Retrieved July 1, 2017, from <http://grodn24.com/authority/mechislav-goj-rasskazał-kakix-uspexov-dostig-za-dva-mesyacz-a-v-dolzhnosti-mera-grodno.html>
- Menskim uladam peredali 100 tysiaç podpisaŭ za vulitsu Bykava. (2014, August 27). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/26553352.html>
- Mezenka, H. (1997). *Belaruskaja anamastyka*. Minsk: Vyshêishaia shkola.
- Mezenko, A. (2003). *Imia vnutrigorodskogo ob'ekta v istorii: Ob urbanonimakh Belarusi XIV–XX v*. Minsk: Vyshêishaia shkola.
- Mingorsoviet pereimenoval ulitsu Bersona v ulitsu Êdvarda Voïnilovicha. (2007, September 26). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.interfax.by/news/belarus/1031881>
- Murav'ev, V. (n.d.). *Moskovskie ulitsy: Sekrety pereimenovaniï*. Retrieved July 1, 2017, from http://www.kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks362203

- Na vulitsu imia Larysy Heniiush u Zél've niamsa hroshaï. (2010, August 17). Retrieved July 1, 2017, from <https://charter97.org/be/news/2010/8/17/31411>
- Naïdorf, M. (n.d.). Totalitarizm kak prosteishaia forma "massovoï kul'tury". Retrieved July 1, 2017, from http://www.countries.ru/library/twenty/total_form_of_culture.htm
- Navumchyk, S. (2014, June 17). Bykaŭ namaliavaŭ "Lukashénku". Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/partret-lukashenka-made-by-bykau/25425764.html>
- Navumchyk, S. (2015, May 9). I Ak Bykava ne puskali na ploshchu Peramohi. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/25378116.html>
- Navumchyk, S. (2016a, May 14). Réfêrêndum-95 pra symboliku i movu nia byŭ lehitymnym. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/27734568.html>
- Navumchyk, S. (2016b, March 24). I Ak rykhtavalasia "Viasna-96". Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/a/27633745.html>
- Okolo 200 podpiseï za pereimenovanie ulitsy Sovetskoi v ulitsu Voïnilovicha peredano v Min-gorispolkom. (2016, February 13). Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2016/02/13/ic_news_116_470752
- Osipov, M. (2015, April 3). Aprel'skie tezisy. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.sb.by/ng/SECTION/article/aprelskie-tezisy-03-04-2015.html>
- Osmolovskii, M. (1950). *Minsk*. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo arkhitektury i grado-stroitel'stva.
- Osmolovskii, M. (1952). *Minsk*. Retrieved July 1, 2017, from <http://minchanin.esmasoft.com/books/osmolovsky/1952>
- Parsons, T. (2002). *O strukture sotsial'nogo deïstviia*. Moskva: Akademicheskii proekt.
- Pavlova, M. (2012, January 3). Zhiteli Glubokogo prosiat pereimenovat' ulitsu Lenina, vlasti ne speshat. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.vitebsk.cc/2012/01/03/zhiteli-glubokogo-prosyat-pereimenovat-ulitsu-lenina-vlasti-ne-speshat>
- Pereimenovanie riada ulits Minska pozvolit uvekovechit' znakovye istoricheskie sobytiia voennykh let i nashego vremeni. (2005, May 7). Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/52942.html>
- Podol'skaia, N. (1978). *Slovar' russkoi onomasticheskoi terminologii*. Moskva: Nauka.
- Polatsk. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://maps.tut.by/polock>
- Rymashëuskaia, I. (2010, July 23). Podpisy za vulitsu Bykava peradadzeny stalichnym uladam. Retrieved July 1, 2017, from <https://www.nv-online.info/np/podpisy-za-vulitsu-bykava-peradadzeny-stalichnym-uladam/>
- Saiapin, V. (2013). Historyia vulits Hrodna ŭ XX stahoddzi. *Haradzenski hadavik*, 2, 60–91.
- Satsukevich, I. (2008). Tapanimika Minska ŭ 1945–1985 hh. In *Minsk i minchane: Dzesiats' stahoddziaŭ historyi (da 940-hoddzia horada): Materyialy Mizhnarodnai navukova-praktychnai kanferentsyi. Minsk, 7–9 verasnia 2007 h.* (pp. 333–337). Minsk: Belaruskaja navuka.
- Satsukevich, I. (2011). Tapanimika vulits i ploshchaŭ Minska ŭ XIX – pachatku XX st. Retrieved July 1, 2017, from <http://philology.by/page/minsk-toponyms-19-beginning-20-centuries>
- Satsukevich, I. (2013). Tapanimika Minska iak liustërka historychnai palityki ŭladaŭ ŭ XX – pachatku XXI stahoddzia. *Arche*, 2013(2), 239–254.

- Satsukevich, I. (n.d.). Nazvy vulits i ploshchaŭ Minska iak historyka-kul'turnaia spadchyna. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.dziarzava.org/viewtopic.php?id=459>
- Semianchuk, H. (2013). Vulitsy Hrodna chasoŭ Rasejskaï imperyi (1795–1915 hh.). *Haradzenski hadavik*, 2, 48–59.
- Shcharbachëvich, N. (2015, November 28). Tapanimichnaia heametryia vulits. Retrieved July 1, 2017, from <http://zviazda.by/2015/11/112286.html>
- Shëraia kniha dyktatury. (n.d.). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.belaruspartisan.org/blogs/znavec/14521>
- Shlykaŭ, U. (2010, July 5). Z'iaŭlenne vulitsy Larysy Heniiush u Zel've nemëtazhodnae. Retrieved July 1, 2017, from <http://www.t-styl.info/by/73/1/3742>
- Shybeko, Z. & Shybeko, R. (1990). *Minsk: Stranitsy zhizni dorevoliutsionnogo goroda*. Minsk: Polymia.
- Sokolova, O. (2014). Semioticheskoe prostranstvo Minska: Simvolika goroda. *Vesnik Belaruskaha dziarhaŭnaha ŭniversitëta kul'tury i mastatstvaŭ*, 2(22), 11–25.
- Solodukhin, O. (2000). *Logika*. Rostov-na-Donu: Feniks.
- Spasiuk, E. (2012). Vlasti Minska boiatsia pereuekovechit' pamiat' Vasilia Bykova? Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2012/8/8/ic_articles_116_178766/print
- Sviardloŭ, P. (2010, June 30). U Hrodne narëstse z'iavitstva vulitsa imia Vasilia Bykava. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/175190.html>
- Syrokomla, W. (1857). Mińsk: Pobieŭny rzut oka na stan dzisiejszego Mińsk. *Teka Wileńska*, 1857, 173–232.
- TSentral'nym ulitsam Mogileva ne planiruetsia vozvrashchat' istoricheskie nazvaniia. (2013, January 30). Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2013/01/30/ic_news_116_410118
- Turoma, R. (2009). Semiotika gorodskogo prostranstva I. M. Lotmana: Opyt pereosmysleniia. *Nezavisimyi filologicheskii zhurnal*, 2009(98). Retrieved July 1, 2017, from <http://magazines.russ.ru/nlo/2009/98/tu8.html>
- U Hlybokim z'birali podpisy za historychnyia nazvy vulits. (2015, April 15). Retrieved July 1, 2017, from <http://dyjalog.info/by/society1/item/1332-u-hlybokim-zbirali-podpisy-zahistorychnyia-nazvy-vulic.html>
- U Mahiliove bol'sh niama Savetskaï ploshchy? (2014, July 1). Retrieved July 1, 2017, from <http://euroradio.fm/u-magilyove-bolsh-nyama-saveckay-ploshchy>
- U Mahiliove nazvali vulitsy, iakim viarnuts' historychnyia nazvy. (2013, March 31). Retrieved July 1, 2017, from <http://gorad.by/by/page/town/5246>
- U Mahiliove startavala hramadskaia kampaniia pa viartanni tsentral'nym ulitsam historychnykh nazvaŭ. (2014, May 28). *Nash Mahilioŭ*, pp. 1, 3.
- U Minsku z'iavilisia vulitsy IAnki Brylia i L'va Sapehi, znikla vulitsa Bersana. (2007, September 26). Retrieved July 1, 2017, from <http://euroradio.fm/u-minsku-zyavilisya-vulicy-yanki-brylya-i-lva-sapegi-znikla-vulica-bersana>
- U Zel've znoŭ znaishlasia adhavorka ad zmeny Savetskaï na vulitsu Larysy Heniiush. (2011, January 1). Retrieved July 1, 2017, from <http://euroradio.fm/u-zelve-znou-znayshlasya-adgavorka-ad-zmeny-saveckay-na-vulicu-larysy-geniyush>

- Ukradeny podpisi za ulitsu Vasilia Bykova. (2010, July 7). Retrieved July 1, 2017, from http://udf.by/main_news/31876-ukradeny-podpisi-za-ulicu-vasilya-bykova.html
- Ul. Sovetskuiui prosiat nazvat' v chest' sozdatelia Krasnogo kostela. (2016, March 1). *CityDog.by*. Retrieved July 1, 2017, from http://citydog.by/post/zaden_voinilovicha
- Ulady Vitsebska ne maiuts' hroshaŭ, kab aplatsits' peraïmenavanne vulitsy Kamunistychnaï u Bahasloŭskuiui. (2010, January 21). Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2010/01/21/ic_news_116_324700
- Ulevich, O. (2007, July 14). Minskie vlasti opiat' pereimenovyvaiut ulitsy. Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/91077.html>
- Ulitse Torgovoï v Minske vernuli istoricheskoe nazvanie Zybtskaia. (2010, March 17). Retrieved July 1, 2017, from http://naviny.by/rubrics/society/2010/03/17/ic_news_116_327649
- V Minske budut vozvrashcheny istoricheskie nazvaniia riadu ulits v tsentral'noï chasti goroda. (2010, March 15). Retrieved July 1, 2017, from <https://ais.by/news/5718>
- Vasil' Bykaŭ: Piats' faktaŭ, iakiia vedae ne kozhny belarus. (2014, June 19). Retrieved July 1, 2017, from <http://news.tut.by/society/403692.html>
- Viachorka, V. (2014, November 12). Iak dësavetyzavats' nazvy menskikh vulitsaŭ i pliatsaŭ? Retrieved July 1, 2017, from <http://www.svaboda.org/content/article/26686421.html>
- Zel'venski raŭvykankam lichyts' nemëtazhodnym nadanne vulitsy imia Larysy Heniiush. (2010, July 5). Retrieved July 1, 2017, from <http://bchd.info/index.php?newsid=2582>
- Zel'venskie veterany predpochitaiut Sovetskuiui ulitse Larisy Geniiush. (2011, February 3). Retrieved July 1, 2017, from <http://www.belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&news=76278>
- ZHykhary Hlybokaha ne zhadaiuts' zhyts' na savetskikh vulitsakh. (2011, December 22). Retrieved July 1, 2017, from <http://zapraudu.info/zhyxary-glubokaga-ne-zhadayuc-zhyc-na-saveckix-vulicax>
- ZHykhary Kamunistychnaï u Vitsebsku ne pazhadali viarnuts' vulitsy sapraŭdnuiui nazvu. (2010, March 17). Retrieved July 1, 2017, from <http://bchd.info/1711-zhyxary-kamunistychnaj-u-vicebsku-ne-pazhadali.html>

Урбананімічны дыскурс у постсавецкай Беларусі

Рэзюмэ

Дадзены артыкул з'яўляецца спробай асвятлення праблематыкі сучаснага стану беларускай урбананімічнай сістэмы. Аналіз выбраных беларускіх гарадскіх тапанімічных фондаў сведчыць пра сутыкненне розных дыскурсаў і стратэгий сацыяльнай памяці. Галоўным акторм, які пачынаючы з паловы XIX ст. шляхам камемаратыўных практык фарміруе сімвалічную прастору беларускага горада, з'яўляецца інстытут дзяржавы. У XX ст. пад уплывам пазалінгвістычных

фактараў узмацнілася тэндэнцыя замены натуральных назваў на назвы абстрактныя. У сувязі з палітычнымі ваганнямі апошніх дваццаці пяці гадоў гарадская тапанімічная прастора характарызуецца насяленнем адрозных у семантычным плане фондаў вулічных назваў, перавагай савецкай тапанімічнай спадчыны, што вынікае з аксіялагічных прыярытэтаў цяперашніх уладаў. З'яўленне ж назваў з беларускай канатацыяй абумоўлена не столькі працэсам дэкамунізацыі гарадской прасторы, колькі вулічнымі намінацыямі ў новых гарадскіх раёнах. Адзіным выключэннем можна палічыць урбанімічны комплекс Маладзечна, які яшчэ на пачатку 90 гадоў XX ст. закранула дэкамунізацыя гарадской прасторы. Дадаткова ў артыкуле разглядаюцца пытанне гарадскога тапанімічнага актывізму.

Ключавыя словы: гарадскі краявід; урбанімічная прастора; горад; урбанімізм; намінацыя; семіётыка; Беларусь; тапанімічныя практыкі

Dyskurs urbanonimiczny na postsowieckiej Białorusi

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę zarysowania problematyki współczesnego stanu białoruskiego systemu urbanonimicznego. Analiza zbiorów toponimicznych wybranych miast białoruskich ukazuje zderzenie różnych dyskursów i strategii pamięci społecznej. Głównym aktorem, który od połowy XIX w. przez praktyki upamiętniające kreuje przestrzeń symboliczną białoruskiego miasta, jest instytucja państwa. W XX w. pod wpływem czynników pozalingwistycznych nasiliła się tendencja przemianowania nazw realnoznaczeniowych na nazwy pamiątkowe.

Ze względu na fluktuację ustrojowo-polityczną ostatnich dwudziestu pięciu lat miejską przestrzeń nazewniczą cechuje nakładanie się odmiennych pod względem semantycznym zbiorów nazw ulicznych, dominacja radzieckiej spuścizny toponimicznej, wynikająca z priorytetów aksjologicznych obecnych władz.

Z kolei pojawienie się nazw o białoruskiej konotacji ma związek nie tyle z procesem dekomunizacji przestrzeni miejskiej, ile z procesem nominacji ulic, powstających przeważnie w nowych dzielnicach. Jedyny wyjątek stanowi zespół urbanonimiczny Mołodeczna, gdzie jeszcze na początku lat 90. XX w. dokonano dekomunizacji przestrzeni symbolicznej miasta.

W artykule omówiono też zagadnienie białoruskiego aktywizmu toponimicznego.

Słowa kluczowe: miejski krajobraz; urbanonimiczna przestrzeń; miasto; urbanonim; nominacja; Białoruś; semiotyka; praktyki toponimiczne

Urbanonymic discourse in the post-Soviet Belarus

Abstract

This article attempts to analyze the current state of the Belarusian urban namespace. This toponymic study covers selected Belarusian cities and shows the clash of different discourses and strategies of social memory. Since the mid-nineteenth century state authorities intervened with urban place naming and created a symbolic space of the Belarusian city. During the 20th century names of urban objects were replaced completely. The aim of the paper is to discuss different approaches to the policy of urban place names.

Characteristic motivational-semantic features of Belarusian urbanonymic design of the last 25 years are in coexistence with different semantic types, predominance of Soviet street names to the detriment of Belarusian. Thus it should be noted that *the policies* of current authorities seek to preserve Soviet toponimical heritage. Therefore street names still reflect historical figures and values of Soviet history.

On the other hand the formation of the urbanonyms of Belarusian connotation is connected not so much with the decommunization of the urban landscape, but with the process of nomination of streets arising mainly for newly established streets in new districts in the outskirts of towns. No doubt, the only exception is Maladzechna where in the 1990s urban toponymy space had been decommunized.

Finally, the article discusses numerous examples of Belarusian toponymic activism.

Keywords: urban landscape; urbanonimic space; city; urbanonimics; nomination; Belarus; semiotics; toponymic practices

Dr hab. Jerzy Gordziejew, Associate Professor of History, Institute of Russian and East European Studies of Jagiellonian University, Cracow. Ph.D. dissertation – 2000. *Habilitation* – 2011. Author of a few books and ca. 80 articles and reviews. His scientific interests focus on the local history of Grand Duchy of Lithuania in the 18th century.

Bibliography: *Socjotopografia Grodna w XVIII w.* [Social topography of Grodno in the 18 cent.], Toruń (Toruń) 2002; *Магдэбургская Гародня* [Magdeburgian Hrodna], Гародня–Wrocław (Hrodna–Wrocław) 2008; *Рамантык эпохі Асветніцтва* [Romantic of the Age of Enlightenment], Мінск (Minsk) 2008; *Komisje Porządkowe Cywilno-Wojskowe w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie Sejmu Czteroletniego (1789–1792)* [Civilian-Military Commissions in the Great Duchy of Lithuania in

the period of the Four-Year Sejm (1789–1792)], Kraków (Cracow) 2010; *Топанімія старажытнай Гародні (XII–XVIII стст.)* [Toponymics of old Hrodna (12–18th cent.)], Гродна (Hrodna) 2013.

Correspondence: Jerzy Gordziejew, Jagiellonian University, Cracow, e-mail: hardzieju@gmail.com

Support of the work: The study was conducted at author's own expense.

Competing interests: The author declares that he has no competing interests.